

Afstudeerwerkstuk

De hond in het onderwijs

Afbeelding 1, voorleeshond (Therapiedier VZW, z.d.)

Student: Lara Jussen 3027440

Opleiding: Diergezondheid en management HBO Bachelor

Plaats: Bunschoten-Spakenburg

Datum: Februari 2022

Afstudeerdocent: Sandra Haven - Pross

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Dit onderzoek is onderdeel van mijn afstudeerfase van de opleiding Diergezondheid en Management. Tijdens deze studie heb ik mij verdiept in dieren in de zorg en alles wat hier omheen bij komt kijken. Met dit onderzoek hoop ik mijn studie af te ronden en bij te dragen aan het welzijn van dieren in de zorg.

Hiervoor wil ik Kathalijne Visser bedanken voor alle keren dat zij met mij mee heeft gedacht en mij verder heeft geholpen. Ook wil ik alle docenten bedanken voor de kennis die zij mij hebben meegegeven voor de toekomst.

Ik ben ontzettend blij met de reacties die dit onderzoek heeft opgeleverd. Van verscheidene kanten kreeg ik bericht dat het zo fijn is dat iemand onderzoek doet naar dit onderwerp. De vraag naar onderzoek op dit gebied bleek echt actueel te zijn. Ik hoop dat het gelukt is om een steentje bij te dragen aan de dierondersteunde interventies in het onderwijs.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Lara Jussen
2022

Samenvatting

Het komt in toenemende mate voor dat de mens dieren inzet om te ondersteunen bij de humane gezondheid. Bekend is bijvoorbeeld de blindengeleidehond en de hond die ingezet wordt bij therapie. Wat nog wat minder bekend is, zijn honden die in het onderwijs worden ingezet. Het gebruik van honden bij verschillende onderwijsdoelstellingen groeit. Ondanks de vele voordelen van het inzetten van de hond als therapiedier zijn er ook risico's en uitdagingen aan verbonden.

In Nederland mag iedereen dierondersteunde interventies toepassen, los van kennis en kunde, en is het onbekend hoe dit momenteel in het onderwijs wordt uitgevoerd. Het is noodzakelijk om het welzijn van dieren, en ook dat van mensen, te beschermen. Middels de hoofdvraag: **“hoe wordt de hond ingezet in het onderwijs in Nederland?”** is geïnterviewd hoe momenteel de situatie van de hond in het onderwijs in Nederland is. Deze inventarisatie heeft het doel om te fungeren als een nulmeting, zodat informatie vrijkomt voor instanties om verder onderzoek uit te voeren. Onderzoek is nodig om de kwaliteit te kunnen verbeteren van dierondersteunde interventies in het onderwijs.

De gegevens zijn verzameld middels literatuuronderzoek en een online enquête met vragen over de situatie van de desbetreffende respondent en de hond in het onderwijs. De onderwerpen die zijn behandeld in de enquête zijn: sociodemografische gegevens, de taak van de hond in het onderwijs, de begeleiding van de hond in het onderwijs, risico met betrekking tot hygiëne en veiligheid in het onderwijs en het welzijn van de hond in het onderwijs. In totaal is van 21 respondenten informatie verkregen over deze onderwerpen.

Uit de resultaten blijkt dat de hond in het onderwijs op dusdanig veel verschillende wijzen in wordt gezet, dat er geen significante verbanden te vinden zijn tussen situaties. De hond lijkt op verschillende locaties te werken en verschillende taken uit te voeren. Het grootste deel van de honden is te vinden op de basisschool en het grootste deel van de honden is bedoeld om de sociaal-emotionele vaardigheden te verbeteren. Situaties lopen uit één als het gaat om taken, opleidingsachtergrond, begeleiding, hygiënemaatregelen en protocollen.

Omdat niet bekend is of deze respondenten de gehele doelgroep representeren, kan alleen met een voorzichtigheid geïnterpreteerd en geconcludeerd worden. Ook roept dit onderzoek vragen op, om dieper op in te gaan of zijn er risico's gesignaleerd. Hierom zijn aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek om de doelgroep beter in kaart te brengen, toegankelijke richtlijnen op te stellen en bewustzijn bij de doelgroep te verhogen.

Summary

It is increasingly common for humans to use animals to support human health. For example, people are familiar with the guiding dog for the blind and dogs that are used in therapy. What is less well known are dogs that are used in education. The use of dogs for various educational purposes is increasing. Despite the many advantages of using the dog as a therapy animal, there are also risks and challenges involved.

In the Netherlands, everyone is allowed to apply animal-assisted interventions, regardless of knowledge and skills and it is unknown how this is currently implemented in education. It is necessary to protect the welfare of animals, including that of humans. With the main question: “how is the dog used in education in the Netherlands?” an inventory has been made of the current situation of dogs in education in the Netherlands. This inventory aims to act as a baseline, so that information is released for organizations to conduct further research. Research is needed to improve the quality of animal-assisted interventions in education.

The data was collected through literature research and an online survey with questions about the situation of the respondent and the dog in education. Topics covered in the survey are: socio-demographic data, the role of the dog in education, the guidance of the dog in education, risk related to hygiene and safety in education and the well-being of the dog in education. Information is collected from 21 respondents in total about these subjects.

The results show that the dog is used in so many different ways in education that no significant connections can be found between situations. The dog seems to work in different locations and perform different tasks. Most of the dogs can be found in primary school and the most dogs are for improving social-emotional skills. Situations vary when it comes to tasks, educational background, supervision, hygiene measures and protocols.

Because it is not known whether these respondents represent the entire target group, it can only be interpreted and concluded with caution. This study also raises questions that need to be explored in more detail or whether risks have been identified. For this reason, recommendations have been made for follow-up research to better map the target group, draw up accessible guidelines and raise awareness among the target group.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding	6
1.1 Dierondersteunde interventies	6
1.1.1 Interventies	6
1.1.2 Ontwikkelingen	8
1.2 De hond in het onderwijs	9
1.2.1 Functies van de hond in het onderwijs in het buitenland	9
1.2.2 Begeleiding van de hond	12
1.2.3 Geschiktheid van de hond	12
1.2.4 Risico's en uitdagingen	13
1.3 Welzijn	14
1.3.1 Dierenwelzijn	14
1.3.2 Stresssignalen hond	15
1.3.3 Gevolgen welzijn hond	17
1.4 Gebrek aan informatie	18
Hoofdstuk 2 Materiaal en methode	20
2.1 Materiaal	20
2.2 Methode	22
Hoofdstuk 3 Resultaten	24
3.1 Sociodemografische gegevens	24
3.2 Welke taken heeft de hond in het onderwijs in Nederland?	26
3.3 Welke begeleiding krijgt de hond die wordt ingezet in het onderwijs?	28
3.4 Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs?	33
3.5 Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van welzijn van de hond in het onderwijs?	36
Hoofdstuk 4 Discussie	39
4.1 Methode	39
4.2 Sociodemografische gegevens	41
4.3 Deelvragen	42
Deelvraag 1: Welke taken heeft de hond in het onderwijs?	42
Deelvraag 2: Welke begeleiding krijgt de hond die wordt ingezet in het onderwijs?	43
Deelvraag 3: Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs?	45
Deelvraag 4: Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van welzijn van de hond in het onderwijs?	47

Hoofdstuk 5 Conclusie en aanbevelingen	48
5.1 conclusie	48
Deelvraag 1: Welke taken heeft de hond in het onderwijs?	48
Deelvraag 2: Welke begeleiding krijgt de hond die wordt ingezet in het onderwijs?	48
Deelvraag 3: Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs?	49
Deelvraag 4: Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van welzijn van de hond in het onderwijs?	49
Hoofdvraag: Hoe wordt de hond ingezet in het onderwijs in Nederland?"	49
5.2. Relevantie en aanbevelingen	50
Literatuurlijst	51
Bijlage	54

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Dierondersteunde interventies

Mensen en dieren werken al langere tijd samen. Vroeger werden dieren vooral gebruikt voor bescherming, jacht, transport, oorlogvoering of in de landbouw. Tegenwoordig is de rol die dieren vervullen voor mensen veranderd en worden dieren veel meer gehouden als gezelschapsdieren (Rietveld-Piepers, 2018). Het komt in toenemende mate voor dat de mens dieren inzet om te ondersteunen bij de humane gezondheid. Bekend is bijvoorbeeld de blindengeleidehond, maar ook de hond die ingezet wordt bij therapie of voor het herkennen van een epileptische aanval. Wat nog wat minder bekend is, zijn honden die in het onderwijs worden ingezet of die als bezoeker in verzorgingstehuizen komen. Dit worden dierondersteunde interventies genoemd en in het Engels Animal Assisted Intervention (AAI). Het relatief jonge wetenschapsgebied dat zich bezighoudt met de interactie tussen mens en dier heet de antrozoölogie (Rietveld-Piepers, 2018). Het woord antrozoölogie is samengesteld uit de latijnse woorden 'antro' (mens), 'zoo' (dier) en 'logie' (leer, de studie van) en letterlijk vertaald betekent het dus 'de leer van mens en dier'.

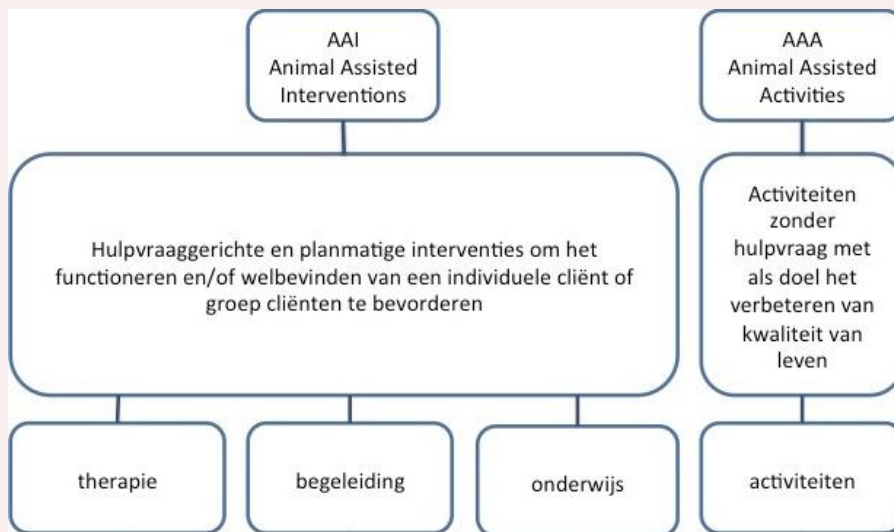
1.1.1 Interventies

In de jaren zestig werd bij toeval opgemerkt dat de aanwezigheid van dieren gedurende therapeutische sessies positieve effecten had op de psychische gezondheid van mensen (Rietveld-Piepers, 2018). Florence Nightingale (1861) wordt gezien als de onderzoeker die als eerste officieel gebruik maakte van de dier-mens relatie. In haar boek 'Notes on Nursing for the Labouring Classes' bespreekt Nightingale het vermogen van 'kleine gezelschapsdieren' om patiënten te troosten of af te leiden. Echter, mens-dier studies werden pas echt bekend toen psycholoog Boris Levinson, die wordt beschouwd als de 'vader van dierondersteunde therapie', in 1961 zijn werk begon te publiceren over kind-huisdier relaties en de ondersteuning die het dier kan bieden bij een relatie tussen therapeuten met jonge cliënten (Levinson, 1961). Deze ontdekking startte de ontwikkeling van een nieuw onderzoeksgebied naar de relatie tussen mens en dier: de antrozoölogie (Rietveld-Piepers, 2018).

In deze relatie tussen mens en dier zijn Animal Assisted Interventions ontstaan, oftewel dierondersteunde interventies. Dit is een doelgerichte en gestructureerde vorm van activiteit, therapie, coaching, counseling of educatief programma, waarbij dieren bewust worden ingezet als ondersteuning (Jegatheesan, 2018). Dit heeft als doel een positief therapeutisch effect op mensen te bewerkstelligen (Jegatheesan, 2018). Animal Assisted Interventions kan onderverdeeld worden in vier categorieën. Zo bestaat er Animal Assisted Therapy, Animal Assisted Coaching, Animal Assisted Education en Animal Assisted Activities (Jegatheesan, 2018). Afbeelding 2 weergeeft een overzicht van deze verdeling.

Een aantal voorbeelden van deze dierondersteunde interventies zijn:

- Een hond wordt ingezet om de sociale vaardigheden en empathische vermogen van een autistisch kind te bevorderen (*Therapie*)
- Een hond/kat/konijn wordt door een begeleider meegenomen naar een zorginstelling, zodat senioren deze kunnen aaien met als doel de senioren op te vrolijken (*Activiteit*)
- Een paard wordt ingezet bij iemand met klachten van overspannenheid door een coach, met als doel een manier te vinden om zich beter te ontspannen (*Coaching*)
- Een hond wordt bij een kind gezet door een pedagoog tijdens het lezen van een boek, met als doel de leesvaardigheid te verbeteren (*Educatie*) (De Raad voor Dierenaangelegenheden, 2019)

Afbeelding 2, categorieën AAI (Beerda, et al., 2014)

1.1.2 Ontwikkelingen

Uit onderzoek van Ostendorp-Godfrey en Lewis (2021) is gebleken dat in 23 verschillende landen dieren in AAI werkzaam zijn en hierbij de hond verreweg het meest populair is. Dierondersteunde interventies worden ook in toenemende mate toegepast in Nederland. In 2000 waren er ruim 200 zorgboerderijen (De Raad voor Dierenaangelegenheden, 2019). Volgens de Federatie Landbouw en Zorg zijn dit er nu meer dan 1.000 (De Raad voor Dierenaangelegenheden, 2019). KNGF Geleidehonden en Stichting Hulphond hebben ook groei waargenomen. In het jaarverslag van KNGF geleidehonden (2021) staat dat er in 2010 451 actieve hond-cliënt combinaties in Nederland aanwezig waren. In het jaar 2016 is dit aantal gestegen naar 652 actieve combinaties en eind 2020 waren dit 727 actieve combinaties (KNGF geleidehonden, 2020). In de jaarverslagen van stichting Hulphond Nederland (2015) staat vermeld dat in 2014 2.000 therapiesessies bij kinderen in samenwerking met honden hebben plaatsgevonden en in 2016 is dit aantal gestegen naar 3.300 sessies.

Een organisatie die zich bezig houdt met betrekking tot het welzijn van dieren in zowel het algemeen als in mens-dier relatie is de Raad voor Dieraangelegenheden. Raad voor Dieraangelegenheden gebruikt het framework van One Welfare. Met One Welfare wordt erkend dat de relatie en interactie tussen mens en dier weerslag hebben op wederzijds welzijn (Pinillos, 2018). Bij dierondersteunde interventies wordt het dier vooral ingezet als middel om het welzijn van de mens te bevorderen. De dierondersteunde interventie kan het welzijn van het betrokken dier schaden. In de wet Dieren staat dat het schaden van het welzijn van dieren niet is toegestaan, wanneer daar geen redelijk doel voor is gesteld. Ook erkent deze wet dat dieren een intrinsieke waarde hebben (Opstelten, 2011). Dit betekent dat het dier een eigen waarde heeft dat los staat van de gebruikswaarde voor de mens (De Raad voor Dierenaangelegenheden, 2019). Dit biedt reden om te onderzoeken of het dierenwelzijn in de groeiende sector voldoende gewaarborgd wordt.

Dat de interactie tussen mens en dier effect heeft op de mens is al uit meerdere onderzoeken gebleken. Zo zijn er effecten beschreven op de fysiologie van mensen zoals het dalen van de hartslag, het dalen van de bloeddruk en het toenemen van het hormoon oxytocine: knuffelhormoon (Bert et al., 2016). Daarnaast zijn er ook gevolgen ontdekt op het gedrag en mentale gezondheid van mensen. Beetz et al. (2012) beschrijft dat het contact met gezelschapsdieren de potentie heeft om sociaal functioneren te verbeteren bij kinderen en volwassenen. Ook zou het contact een positief humeur bevorderen en depressieve klachten verminderen bij mensen en kinderen met psychische klachten (Beetz et al., 2012). In verschillende stressvolle omstandigheden kan alleen al de aanwezigheid van een dier kalmerend werken en angst verminderen (Beetz et al., 2012). Volgens deze onderzoeken kan een dier het welzijn van kinderen en volwassenen bevorderen.

1.2 De hond in het onderwijs

De sociaal-emotionele behoeftes van kinderen in het onderwijs zijn aan het groeien en zo groeit ook het gebruik van honden bij verschillende onderwijsdoelstellingen (Abat-Roy, 2021). Aandacht voor het welzijn van kinderen is er altijd al geweest in het onderwijs, het is namelijk een basisvoorwaarde van goed onderwijs. Tegelijkertijd zijn er ontwikkelingen die de nadruk op de sociaal emotionele ontwikkeling en welzijn van de leerlingen vergroten. Zoals meer focus op het omgaan met verschillen in het onderwijs, de toenemende kansenongelijkheid en toenemende mentale druk bij jongeren. Ook de coronacrisis laat zien hoe belangrijk investeren in het welzijn van leerlingen is. De erkenning dat scholen hierin een verschil kunnen maken groeit (Steinweg et al., 2021). Uit onderzoek van Samenwerkende Gezondheidsfondsen (SGF), blijkt dat leerkrachten graag concrete handvatten willen om preventief de sociaal emotionele ontwikkeling van hun leerlingen te versterken (Steinweg et al., 2021). Om bij te dragen aan deze ontwikkeling kan de hond verschillende functies vervullen. In de VS wordt onderscheid gemaakt tussen de verschillende functies die de hond kan hebben in het onderwijs: de hond kan bijdragen aan de cognitie van het kind of de sociaal-emotionele vaardigheden verbeteren (Abat-Roy, 2021). Er zijn wel risico's verbonden aan het inzetten van de hond in het onderwijs. Uitdagingen bij het implementeren van de hond in de klas zijn de hygiëne, gezondheid en veiligheid, cultuurverschillen, angst en het welzijn van de hond. Naar het welzijn van de hond in het onderwijs is gering onderzoek gedaan en daarom vraagt dit onderwerp naar meer onderzoek (Abat-Roy, 2021).

1.2.1 Functies van de hond in het onderwijs in het buitenland

In het buitenland zijn er verschillende manieren waarop de hond wordt ingezet in het onderwijs. Uit onderzoek in Engeland van Ostendorp-Godfrey and Lewis (2021) bleek dat de belangrijkste reden voor leerkrachten om de hond in te zetten, het verbeteren van het welzijn van de leerling was. Dit werd gevolgd door: persoonlijke interesse in honden, voordelen die de leerkracht las in onderzoek en voor het verbeteren van leesvaardigheid (Ostendorp-Godfrey, 2021).

Op een internationale onderwijsinstelling in Athene, ACS Athens, is het programma Dogs in Learning ontworpen. Dit programma is opgezet om tot therapiedier opgeleide honden te gebruiken om kinderen te helpen bij alledaagse problemen die te maken hebben met leiderschap, geduld, respect, vriendelijkheid, liefde, samenwerking, verantwoordelijkheid, vertrouwen, vriendschap, vertrouwen, empathie, enz. Daarnaast wordt op de basisschool de lesstof uit het curriculum aangeboden op een zinvolle en leuke manier, met behulp van getrainde honden onder begeleiding en leiding van docenten (Birbal et al. 2015). Bij de implementatie op deze school is de onderscheiding in de functies terug te zien: bijdragen aan de cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling.

Honden kunnen bijdragen aan de cognitie van het kind. ACS Athens Dogs hebben laten zien dat ze geletterdheid en taalontwikkeling, wiskunde, biologie, sociale studies enz. kunnen vergemakkelijken voor kinderen. Faculteitsleden hebben dit omarmd en het bestaande curriculum versterkt door nieuwe leeractiviteiten aan te bieden, waaronder het gebruik maken van honden in een leerproces. (Birbal et al. 2015). In de Verenigde Staten werd in 1999 het eerste programma met voorleeshonden opgericht. Dit om de geletterdheid en taalontwikkeling van kinderen te bevorderen. Dit programma is opgezet door Intermountain Therapy Animals: R.E.A.D. 'Reading Education Assistance Dogs' (Altschiller, 2011). Het doel was om kinderen af te helpen van hun angsten door het kind aan de hond te laten voorlezen. Inmiddels is R.E.A.D. in heel de Verenigde Staten een populair programma en zijn er meer dan 3.500 teams getraind en geregistreerd (Altschiller, 2011).

In Nederland is de hond actief als maatje waar het kind aan kan voorlezen. Deze hond wordt de voorleeshond genoemd. Het inzetten van de voorleeshond is een succesvolle methode voor kinderen die moeite hebben met lezen. De hulphond luistert aandachtig en het zelfvertrouwen plus de motivatie van het kind groeit. De hond luistert en reageert, maar geeft geen commentaar wanneer iets fout wordt voorgelezen. Het gevolg is dat het kind ontspannen is, succeservaringen opdoet en steeds meer plezier in lezen krijgt. Uiteindelijk zal het kind steeds beter en makkelijker lezen (Bibliotheek Eindhoven, zd.). In Nederland zijn verschillende aanbieders en organisaties die de voorleeshond inzetten. Denk hierbij aan scholen en bibliotheken. Kwispellezen is in 2017 ontwikkeld door de Bibliotheek Midden-Brabant en Hulphond Nederland. Kwispellezen geeft kinderen uit groep 3 en 4 de mogelijkheid om voor te lezen aan een hond. De rol van de hond in Kwispellezen is van essentieel belang: hij luistert, maar oordeelt niet en dat is belangrijk voor kinderen die onzeker zijn over hun leesvaardigheid.

In Nederland verlaat nog steeds 1 op de 10 kinderen de basisschool met een lees- en/of taalachterstand (Probiblio, 2020). PISA is een grootschalig internationaal onderzoek dat bedekking vaardigheden in wiskunde, natuurkunde en leesvaardigheden onderzoekt. De uitkomsten van het leesonderzoek van PISA in Nederland zijn zorgwekkend. Nederlandse leerlingen scoorden in 2018 lager dan alle voorgaande jaren en voor het eerst ook lager dan 15 andere EU-landen. Bijna 25% van de geteste leerlingen leest niet op het niveau dat nodig is om goed te kunnen meedraaien op school en/of in de maatschappij (PISA, 2018). Voor kinderen kan lezen moeilijk, frustrerend of erg ongemakkelijk zijn; zeker wanneer ze hardop moeten lezen in de klas (Van der Pol, Van den Hurk., 2019). Kinderen die moeite hebben met (leren) lezen, zijn vaak bang om hardop te lezen en fouten te maken (Probiblio, 2020). Onzekerheid over wat de juffrouw of meester ervan vindt, vervelende opmerkingen van klasgenoten, klasgenoten die gniffelen zijn allemaal factoren die niet helpend zijn wanneer het kind moeite heeft met lezen. Een voorleeshond zegt niets en luistert alleen maar (Friesen 2010). Voorlezen aan een lieve, geduldige en aandachtig luisterende hond kan motiverend werken voor kinderen die achterblijven in de leesontwikkeling, faalangstig zijn bij het voorlezen in de klas, of moeite hebben zich op de leestaak te focussen. Door contact met een hond ervaren kinderen minder stress. Een hond geeft een kind nooit het gevoel dat het faalt (Friesen, 2010).

De hond in de klas kan onder andere ook bijdragen aan sociale vaardigheden. De ACS Athens Dogs brachten positiviteit en hulp aan de kinderen die ze ontmoetten en gaven graag aandacht en genegenheid aan kinderen die tijd met hen doorbrachten. De hond zorgde voor steun tijdens angstige momenten en fungeerde als een vriendelijke ijsbreker, omdat hun aanwezigheid de aandacht van de mens naar de hond leidde. Met andere woorden: kinderen die moeite hebben met sociale interactie vonden een geruststellende vriend in een ACS Athens Dog (Birbal et al. 2015). ASC Athene-honden werken één-op-één met kinderen en zo ook met kinderen die misschien verontrustende/moeilijke tijden doormaken of bang/fobisch zijn geweest voor honden. Bovendien helpen ze studenten met een laag zelfbeeld hun zelfbeeld te verbeteren en stellen introverte leerlingen in staat om meer te durven. Ook helpen de honden van ASC het moreel, de concentratie, angst en hyperactiviteit te verbeteren (Birbal et al. 2015).

Tenslotte moedigen honden een breed scala aan emotionele gevoelstoestanden bij kinderen aan. Zo ook de zorg voor andere mensen en een verlangen om hen te helpen. De kinderen leren emoties van een ander weerspiegelen. Zo leert het kind onderscheid te maken in wat de ander denkt of voelt. Door de hond te observeren en zichzelf ermee in verband te brengen en te vergelijken, leren de kinderen intrinsiek hun eigen emoties toe te passen en te beheersen bij interactie met andere mensen (Birbal et al. 2015).

1.2.2 Begeleiding van de hond

Alle therapie- en hulphonden in spé kunnen via twee verschillende routes starten als therapie- of hulphond. Eén route verloopt via professioneel werkende organisaties die de honden in eigen beheer fokken, trainen en bij cliënten plaatsen (Rietveld-Piepers, 2018). Deze hondenbegeleiders hebben in elk geval kennis en ervaring op het gebied van kynologie. Kennis over de doelgroep waar zij mee werken is niet altijd aanwezig. De behandelaars of hulpverleners, zoals therapeuten, coaches en leerkrachten op het gebied van dierondersteunde interventies zijn geschoold en voldoen aan de gevraagde kwaliteitseisen, maar niet alle hulpverleners hebben kennis van dierengedrag en dierenwelzijn (Rietveld-Piepers, 2018). De andere route verloopt via het particuliere of vrijwilligers-circuit. In deze groep van aanbieders ontbreekt het veelal aan kennis over honden en kennis op het gebied van zorg met behulp van dierondersteunde interventies (Rietveld-Piepers, 2018).

1.2.3 Geschiktheid van de hond

Al lijkt het voor de hond gemakkelijk, op een kussen liggen luisteren of spelen met de kinderen, de hond is wel degelijk aan het werk. Om na te gaan of therapiehonden geschikt zijn voor hun taak, worden sommige voorleeshonden in Nederland bij stichting Hulphond onder meer getest op het verdragen van fysiek contact (Van der Pol & Van den Hurk., 2019). Ook moet deze therapiehond hebben bewezen dat hij goed visuele en auditieve prikkels kan verwerken. Dit wordt tijdens de opleiding getraind door bijvoorbeeld een winkelcentrum, markt of sportkantine te bezoeken (Van der Pol & Van den Hurk., 2019). Bovendien moet de hond optimaal kunnen herstellen van alle prikkels. Bij bijvoorbeeld de voorleeshond is dit van groot belang, omdat er bij de voorleessessie veel prikkels zijn: van gezinsleden en vriendjes die meekomen tot nieuwsgierige medewerkers en bezoekers, die de hond ook willen zien en knuffelen (Van der Pol & Van den Hurk., 2019). De honden worden zodanig geselecteerd en getest dat veiligheid en hygiëne zijn gewaarborgd. Hierbij speelt ook de aanleg van het ras een rol: drukke rassen zijn voor het voorlezen minder geschikt en kan het kind zelfs afleiden (Van der Pol & Van den Hurk., 2019). Ook heeft het ministerie een aantal hoog-risico honden toegewezen, hieronder vallen onder andere de bull achtigen, de akita en de owcharka (Rijksoverheid, z.d.). Daarnaast selecteert Stichting Hulphond de voorleeshonden op basis van de talenten en karakters van de hond. Hierdoor kan het dier zoveel mogelijk natuurlijk gedrag vertonen tijdens de activiteit. Een 'passende baan' is belangrijk voor het welzijn van de hond (Van der Pol & Van den Hurk., 2019). Is de hond niet geschikt voor het werk, dan krijgt de hond van Stichting Hulphond een andere baan of gaat hij helemaal niet aan de slag (Van der Pol & Van den Hurk., 2019). De geschiktheid van de hond voor een bepaalde taak wordt bij Stichting Hulphond tijdens twee intensieve jaren van opleiding bepaald en niet al op puppy leeftijd. Dit is doorgaans wel het geval bij particuliere hondeneigenaren die de hond willen laten opleiden. Particulieren schaffen een puppy aan voor therapie-doeleinden en kunnen het zich vervolgens vaak niet permitteren de hond niet in te zetten als die later ongeschikt blijkt (Van der Pol & Van den Hurk., 2019).

Bij particulieren is een cursus voldoende en kan eigenlijk iedereen met zijn hond aan het werk in het onderwijs. Deze cursus valt veelal onder de R.E.A.D. methode, welke afkomstig is uit de Verenigde Staten. Als een voorleeshond-begeleider in Nederland middels de R.E.A.D.-methodiek wil werken, is het noodzakelijk dat de begeleider de R.E.A.D. cursus voor professionals volgt.

1.2.4 Risico's en uitdagingen

Ondanks de vele voordelen van het inzetten van de hond als therapiedier zijn er ook risico's en uitdagingen aan verbonden. De grootste zorgen van scholen in andere landen zijn: juridische zaken en aansprakelijkheid, zorgen over allergieën, zorgen over hygiëne en sanitaire voorzieningen, bezorgdheid over de veiligheid, culturele verschillen, angst voor honden, dierenwelzijn, financiering in verband met onderhoud van dieren en programma-implementatie, evenals een gebrek aan administratieve ondersteuning (Grové, et al. 2021.). Het grootste bezwaar bij het introduceren van een hond in een schoolomgeving betreft de zorgen over de hygiëne en veiligheid. Het is bij de meesten bekend dat honden dragers van potentiële ziekten en infecties kunnen zijn die overdraagbaar zijn op mensen (Grové, et al. 2021.). Allergieën als gevolg van huidschilfers van de hond, evenals veiligheidsproblemen rond hondenbeten bij kinderen en dat honden fel, agressief of beschermend van aard zijn, zijn ook eventuele bezwaren voor het goedkeuren van het plan voor een therapiehond op school. Ook zijn er nog cultuurverschillen. Sommige culturen beschouwen honden als onhygiënisch (Grové, et al. 2021.). Dit alles kan voor problemen zorgen in de samenwerking met de hond.

Naast al deze eventuele bezwaren behoort nog de uitdaging op het gebied van dierenwelzijn. Er ontstaan ethische kwesties rond dierenwelzijn, zoals ervoor zorgen dat aan de behoeften van de therapiehond wordt voldaan in de schoolomgeving, dat de omgeving voor de hond veilig is en de hond niet overwerkt wordt (Grové, et al. 2021.).

1.3 Welzijn

Door het houden van dieren en de relatie tussen mensen en dieren kan dierenwelzijn onder druk komen te staan. In onderzoek van Duncan (1996) is dierenwelzijn gedefinieerd als volgt: "een dier verkeert in een staat van welzijn wanneer het in staat is zich actief aan zijn levensomstandigheden aan te passen en daarmee een toestand kan bereiken die het als positief ervaart." Maatschappelijke en ethische invalshoeken maken dat dierenwelzijn een breed en complex begrip is (Van Hall, zd.).

1.3.1 Dierenwelzijn

Zoals uit bovenstaande definitie van dierenwelzijn blijkt wordt dierenwelzijn gezien als een mentale toestand die individueel en subjectief is. Het is een opsomming van alle mentale ervaringen op een bepaald moment van dat individuele dier. De mentale toestand is een wisselwerking tussen verschillende aspecten van het leven van een dier; voeding, fysieke omgeving, gezondheid en gedrag, interactie met omgeving, dieren en mensen. Dit worden ook wel de vijf welzijnsdomeinen genoemd (Mellor et al., 2020). Deze factoren kunnen in de loop der tijd veranderen en bepalen het algehele welzijn, variërend van goed tot slecht. Het is daarom van essentieel belang om een positieve balans te vinden door negatieve ervaringen zo mild en zo weinig mogelijk voor te laten komen en het dier veelal positieve ervaringen te laten hebben. Zo kan er een positieve kwaliteit van leven voor het dier ontstaan. (Mellor et al., 2020). Voor het welzijn van de hond is het bijvoorbeeld al van belang om de hond constant toegang te verlenen tot water. Drs. R Holle (2022) : "Water is essentieel om uw hond gehydrateerd te houden. Water is ook belangrijk om de lichaamstemperatuur van uw hond te reguleren. Water is zelfs nog belangrijker voor honden dan voor mensen, om te voorkomen dat ze oververhit raken."

Er zijn mensen die dierenwelzijn nog steeds zien als een last in plaats van iets dat ten goede komt. Er is een verband tussen dieren en het welzijn van de mens. One Welfare staat voor de directe en indirecte voordelen die dieren, mensen en de hele samenleving aan elkaar bieden (Pinillos, 2016). Het concept van One Welfare biedt een platform voor het verbeteren van de samenwerking tussen de vakgebieden van het menselijke welzijn en het dierenwelzijn (Pinillos, 2016). Zo kunnen beide vakgebieden elkaar helpen. Het Vijf Domeinen-model is een modern instrument dat gebruikt kan worden bij het systematisch en grondig beoordelen van de toestand van het dierenwelzijn. Het Model gaat er van uit dat mentale ervaringen, zowel negatief als positief, een weerspiegeling zijn van interne en externe toestanden. Bijvoorbeeld dat uitdroging leidt tot dorst en verwondingen leiden tot pijn (intern) of extern gevaar leidt tot angst en aanwezigheid van soortgenoten leidt tot sociale genoegens (Extern) (Mellor et al., 2016). Het model focust zich op het vaststellen van interne en externe condities die tot mentale ervaringen leiden. Alle mentale ervaringen bij elkaar vertegenwoordigen dan de welzijnstoestand van een dier op dat moment (Mellor et al., 2020). Er ontstaan tijdens het werken met honden risico's. De verwachting is dat de (mate van) risico's voor het welzijn zullen verschillen, afhankelijk van het soort interventie. Honden in het vrijwilligers-circuit lopen mogelijk meer risico dan in het professionele circuit, aangezien er geen wettelijke vakbekwaamheidseisen zijn voor de inzet van honden in de zorg. Op dit moment ontbreekt onderzoek om de risico's voor het welzijn te kwantificeren (Rietveld-Piepers, 2018).

1.3.2 Stresssignalen hond

Stress is een onderwerp dat van belang is bij het onderzoeken van het welzijn. Stress heeft voor verschillende mensen, onder verschillende omstandigheden, een andere betekenis. De eerste en meest algemene definitie van stress was die van Hans Selye: "Stress is de niet-specifieke reactie van het lichaam op dat wat gevraagd wordt." (Fink, 2008). Stress bij mens en dier veroorzaakt een neuro-endocriene reactie die wordt veroorzaakt door de hypothalamus, hypofyse en bijnier en het autonome zenuwstelsel. Een verhoging in de activiteit van deze stelsels zorgen ervoor dat de mens of het dier in staat is te vechten of te vluchten en zorgt er voor dat de mens of het dier om kan gaan met de stress (Fink, 2010). De medische wereld en de psychologie houden zich al jaren bezig met stress.

Omgevingsfactoren kunnen veranderen en hier moet de mens of het dier zich dan aan aanpassen. Stress is een normaal en nuttig systeem in het lichaam, maar wanneer er te veel stress is of deze te lang duurt, zal dit leiden tot psychische en lichamelijke klachten, oftewel aantasting van het welzijn (Utrecht Medisch Centrum, z.d.). De impact van stress op honden in het algemeen is lange tijd onderschat (Scholz & von Reinhardt, 2007). Pas in de jaren '90 is men serieuzer gaan nadenken over dit onderwerp en hoeveel stress een hond aan kan voordat het serieuze problemen ervaart (Scholz & von Reinhardt, 2007).

Wetenschappelijke onderzoeken (Gaillard, 2003; Lupien et al., 2009; Van der ploeg, 2013; Raposa, Laws, Ansell, 2016) laten zien dat langdurig stress negatieve gevolgen heeft op de gezondheid en relaties van mensen. Het maakt de mens geïrriteerd en boos naar anderen. Net als bij de mens heeft stress ook op honden invloed en ook de hond kan langdurig stress ervaren. Er zijn in de huidige maatschappij allerlei stressoren waar de hond aan blootgesteld wordt door zijn eigenaar. Zo is er bijvoorbeeld het verkeer met de bijkomende geluiden, het binnenshuis verblijven terwijl het gezelschap naar werk is, de verwachting dat de hond overall maar mee naar toe moet kunnen zoals drukke winkelcentra, volle stations en treinen en bovenal de hond die moet werken als therapiehond/hulphond bij kwetsbare doelgroepen (Scholz & von Reinhardt, 2007). Het is niet realistisch om te denken dat dit allemaal geen effect heeft op het stressniveau van de hond. Honden kunnen van een bepaalde mate van stress herstellen. Het is nu aan de mens om te kijken of wij niet te veel vragen van de hond, waardoor de stress chronisch wordt en het welzijn van de hond er onder komt te lijden (Scholz & von Reinhardt, 2007).

Stress uit zich bij de hond in lichamelijke en gedragsmatige veranderingen. Er bestaan verschillende methoden om dit bij dieren te evalueren: zo kan er gekeken worden naar gedragsveranderingen, neuro-endocriene en endocriene responsen, verandering in hartslag en bloeddruk, gastro-intestinale activiteit en hematologische parameters. Bovenstaande parameters kunnen allemaal veranderen onder invloed van stress, maar deze hoeven niet allemaal veranderd te zijn bij elk dier en na elke stressreactie. Dit is van dier tot dier verschillend en afhankelijk van de specifieke situatie en omgeving waarin die hond zich bevindt (Beerda et al., 1997; Koolhaas, 2008; Koolhaas et al., 2011).

Bij het bekijken van een gedragsrespons kan er onderscheid gemaakt worden tussen 'active copers' (actieve coping) en 'passive copers' (reactive coping) (Koolhaas, 2008; Koolhaas et al., 2011). De betekenis van coping is de manier waarop een dier omgaat met een prikkel. Active copers laten een grote verscheidenheid aan gedragingen zien. De passive copers zullen daarentegen 'bevrozen' en weinig divers gedrag vertonen. Beide groepen kunnen dit gedrag vertonen bij hetzelfde stressniveau. Ook kon eenzelfde dier een verschillende copingstijl hanteren per situatie. Niet iedereen reageert hetzelfde bij elke stressor. Bij de ene stressor kan het dier een active copier zijn en bij een andere stressor een passive copier. Wechsler (1995) merkte op dat door de coping mechanismen in slechts twee groepen onder te verdelen heel wat gemist kan worden en stelde daarom voor deze in vier groepen van coping strategieën onder te verdelen. De volgende groepen kunnen volgens Wechsler (1995) onderscheiden worden: allereerst is er de groep die vlucht en dus de afstand tot de stressor zal willen vergroten. Vervolgens wordt een groep van dieren beschreven die de stressor zal willen weghalen. De derde groep bestaat uit dieren die zoekgedrag vertonen ('appetitive behaviour') wanneer de stress ontstaat uit het ontbreken van iets. Als laatste is er de groep van dieren die wachten en geen actie ondernemen. Ondanks dat er individuele verschillen zijn in het tonen van met stress geassocieerd gedrag, heeft het evalueren van gedrag wel een aantal voordelen ten opzichte van de andere methoden. Beoordelen van gedrag kan namelijk plaatsvinden zonder het dier extra stress te bezorgen, gaat snel en kan op het moment zelf plaatsvinden. De verantwoordelijke kan zijn of haar acties dan ook onmiddellijk aanpassen. Om stress bij een hond te evalueren op basis van gedrag kan worden gekeken naar typerende handelingen die een dier kan vertonen bij het ondergaan van stress.

1.3.3 Gevolgen welzijn hond

Ondanks dat het werken met dieren in het onderwijs voornamelijk voordelen heeft voor het welzijn van de mens, zijn er ook risico's verbonden aan het welzijn van de hond (Lewis, 2021). Een dier in het onderwijs introduceren is een beslissing die niet te licht genomen kan worden. Organisatie People for the Ethical Treatment of Animals (PETA) in Amerika die zich inzet voor de ethische aspecten van het houden van dieren is bijvoorbeeld tegenstander van dieren in het onderwijs. Dit wijst erop dat het noodzaak is om als mens de verantwoordelijkheid te nemen en zorg te dragen voor het welzijn van het dier. Voordat de keuze gemaakt kan worden om de hond in het onderwijs te introduceren is onderzoek nodig op zowel macro als micro gebied (Lewis, 2021).

In Portugal is onderzoek gedaan naar het welzijn van honden in AAI. In dit onderzoek is gekeken naar drie welzijnsindicatoren bij negentien honden in negentien mens-hond tweetallen (Inês, et al. 2019). Er is gekeken naar het cortisolgehalte, de hartslag en de ademhalingsfrequentie. Er werden statistisch significante verschillen gevonden tussen de gemiddelde en mediaanwaarden van de indicatoren in de thuisomgeving van de hond en na een AAI-sessie, waarbij de waarden na de sessie hoger zijn. De honden die werden onderworpen aan een transporttijd van meer dan vijftig minuten hadden ook een significant hoger gemiddelde hartslag en mediane ademhalingsfrequentie na de sessie. De meeste honden hadden een cortisolgehalte in het speeksel dat wordt beschouwd als normaal en slechts één hond had een extreem hoge waarde die werd toegeschreven als gevolg van het toegangsprotocol en op kenmerken van de sessie zelf. De analyse van de drie indicatoren leidde niet tot ernstige bezorgdheid over het welzijn van de gecontroleerde honden, maar er werden enkele praktijken in kaart gebracht die vermeden moeten worden: lang transport naar de AAI-locatie (50 minuten), het uitvoeren van AAI in extreem warme kamers en het betreden van scholen tijdens de speeltijd van kinderen (Inês, et al. 2019).

1.4 Gebrek aan informatie

Het is goed te realiseren dat de inzet van een dier voor therapeutische doeleinden niet altijd positieve effecten op het welzijn van het dier heeft. In welke mate en in welke omvang deze effecten zijn, is op dit moment nog niet bekend (Instituut voor Antrozoölogie, z.d.). Daarom is het noodzakelijk meer informatie te verzamelen over de wijze waarop de interventies gebeuren, de omvang ervan en het effect op het welzijn van het dier. Op basis van dit soort onderzoeken kunnen maatregelen geformuleerd worden, die ervoor zorgen dat het welzijn van de dieren die ondersteunen in de zorg of in het onderwijs, in de toekomst gewaarborgd is (Instituut voor Antrozoölogie, z.d.).

In Nederland mag iedereen dierondersteunde interventies toepassen, los van kennis en kunde (De Raad voor Dierenaangelegenheden, 2019). Dit maakt het noodzakelijk het welzijn van dieren, en ook dat van mensen, te beschermen. De Raad voor Dierenaangelegenheden vindt dat, om dierondersteunde interventies op een verantwoorde manier te in te zetten, in ieder geval professionalisering van de sector een noodzaak is (De Raad voor Dierenaangelegenheden, 2019). In enkele studies wordt dierenwelzijn benoemd als punt van aandacht. Wohlfart et al. (2016) en Cobb et al. (2015) signaleerden een aantal omstandigheden die het welzijn van honden in dierondersteunde interventies negatief zouden beïnvloeden. Het gaat om omstandigheden zoals bijvoorbeeld de genetische selectie, het fokken (grootbrengen) van jonge honden, trainings- en testprocedures, de kennis die de hondenbegeleider heeft, huisvestingsomstandigheden, de frequentie en duur van de inzet, gezondheidszorg en de leeftijd waarop de hond met pensioen gaat. Om de risico's voor het welzijn gerelateerd aan de inzet van honden in de zorg en in het onderwijs in Nederland te kunnen beoordelen, wordt aanbevolen research uit te voeren. Dat onderzoek moet zich richten op het in beeld brengen van de welzijnsproblemen die de inzet van honden met zich mee kunnen brengen, de inschatting van de impact op het dier en de mate waarin die problemen op populatieniveau voorkomen (Rietveld-Piepers, 2018).

In de Verenigde Staten zijn verschillende onderzoeken gedaan op het gebied van Animal Assisted Education om deze sector meer in beeld te krijgen. In Nederland is nog maar weinig bekend over hoe honden worden ingezet in deze sector. Wat verschillende organisaties, zoals de Raad voor Dierenaangelegenheden en instituut voor Antrozoölogie, met name aangeven zijn de zorgen over de hond. Er bestaan richtlijnen voor de inzet van honden. Deze richtlijnen staan omschreven in de IAHAIO Whitepaper. Het is echter de vraag of deze richtlijnen gevolgd worden.

Dat de hond positieve effecten heeft op het kind is bekend, maar wat vragen het kind en de begeleiding van de hond? Het is tot heden niet bekend hoe de hond in Nederland precies wordt ingezet in het onderwijs. Welke functies heeft de hond, welke training en begeleiding krijgt de hond, welke achtergrond hebben de begeleiders, hoeveel en hoe lang werkt de hond en hoe wordt gemonitord op risico's? Dit zijn allemaal vragen waarop het antwoord momenteel voor iedere organisatie anders kan zijn. Het is van belang om dit in kaart te brengen, omdat met deze informatie het welzijn van de hond in het onderwijs kan worden verbeterd. Middels de hoofdvraag: **hoe wordt de hond ingezet in het onderwijs in Nederland?** Zal geïnventariseerd worden hoe momenteel de situatie is van de hond in het onderwijs in Nederland.

Deze hoofdvraag is onderverdeeld in een aantal deelvragen:

1. *Welke taken heeft de hond in het onderwijs?*
2. *Welke begeleiding krijgt de hond die wordt ingezet in het onderwijs?*
3. *Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs?*
4. *Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van welzijn van de hond in het onderwijs?*

Middels de hoofdvraag en deelvragen zal in kaart worden gebracht hoe de hond in Nederland momenteel wordt ingezet in het onderwijs. Na de analyse van de onderzoeksmethode is het mogelijk om verbanden te zoeken tussen praktische handvatten en het welzijn van het dier. Op deze wijze kan bijvoorbeeld een volgend onderzoek aanbevolen worden. Wanneer steeds meer informatie beschikbaar komt over de hond in het onderwijs, biedt deze informatie mogelijkheden om de kwaliteit en het welzijn verbeteren. Voor verdere onderzoeken is een nulmeting nodig en daar zal dit onderzoek voor zijn. Het doel van dit onderzoek is dus bedoeld als hulp bij het verbeteren van het welzijn van de hond in het onderwijs.

Hoofdstuk 2 Materiaal en methode

Op dit moment is nog niet in kaart gebracht hoe de hond in het onderwijs wordt ingezet in Nederland. Uit dit onderzoek volgt een inventarisatie waarin de onderzoeker kijkt hoe momenteel de hond in de praktijk wordt ingezet in Nederland.

Dit onderzoek is kwalitatief, kwantitatief en explorerend. Met het inventariseren van de huidige situatie middels een enquête, wordt antwoord gegeven op de deelvragen en de hoofdvraag.

2.1 Materiaal

Met behulp van de enquête wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag: Hoe wordt op het moment de hond ingezet in het onderwijs in Nederland? De enquête wordt uitgezet van 8 tot 22 oktober. De enquête zal vormgegeven worden met Google Forms. Deze enquête is te vinden in dit rapport als bijlage 1. Google forms biedt mogelijkheden tot het analyseren in samenwerking met het programma SPSS. SPSS wordt gebruikt voor het analyseren.

De doelgroep bestaat uit onderwijsinstellingen die gebruik maken van een hond en professionals plus particulieren die een hond gebruiken voor onderwijsdoelstellingen. Door gebruik van persoonlijk netwerk, LinkedIn, social media en Google wordt deze doelgroep gezocht. Nadat er een e-mail adres of een LinkedIn profiel beschikbaar is, wordt de enquête verzonden en is het de bedoeling dat de gevraagde een respons levert. Veertien mailadressen zijn tijdens het vooronderzoek gevonden en genoteerd van personen, instellingen of organisaties die iets ondernemen met een hond in het onderwijs. Wanneer de enquête verstuurd is naar deze mailadressen wordt gevraagd of de persoon de enquête wil doorsturen naar zijn of haar netwerk om zo meer personen te bereiken. De verwachting is dat op die manier een sneeuwbal effect wordt bereikt. Iedere persoon die werkt met een hond in het onderwijs mag deze enquête invullen. Het is van belang dat zo veel mogelijk honden die in het onderwijs werken in kaart worden gebracht. Hier hoeft de verantwoordelijke van de hond geen professional voor te zijn en de hond hoeft niet opgeleid te zijn. Een nadeel van de sneeuwbal methode is dat het tijdrovend is en dat respondenten uit eenzelfde deelpopulatie komen, waardoor kans ontstaat dat een deel van de populatie in beeld komt (Maalsté, 2008). De enquête biedt de mogelijkheid om anoniem ingevuld te worden. De verwachting is dat minimaal twintig personen reageren op de enquête. Echter blijft dit onzeker, omdat de doelgroep en de grootte van de doelgroep nog niet is onderzocht door anderen. In het AAI kwaliteitsregister staan 81 personen geregistreerd, die werken met een hond in de AAI. Het is niet bekend op wat voor een locatie deze hond werkzaam is en dus niet bekend welke personen met de hond in het onderwijs werkzaam zijn (AKR, zd).

2.2 Methode

De enquête start met algemene vragen om een beter beeld te schetsen over de respondent, de hond en de omgeving waarin zij zich bevinden. Onderwerpen die bij deze vragen naar voren komen zijn de onderwijsinstelling waar de hond werkzaam is, het gewicht, het ras en de leeftijd van de hond. Deze onderwerpen zijn verwerkt in enquêtevraag één, twee, drie en vier. De deelvragen, die bijdragen aan het beantwoorden van de hoofdvraag, hebben ieder een aantal vragen in de enquête waarmee een antwoord verzameld wordt.

Bij de eerste deelvraag 'welke taken heeft de hond in het onderwijs?' horen de onderwerpen: motivatie van de verantwoordelijke om de hond in te zetten, de functie van de hond in het onderwijs en de taken van de hond. Deze onderwerpen zijn verwerkt in enquêtevraag vijf, zes en zeven.

Bij de tweede deelvraag 'welke begeleiding krijgt de hond die wordt ingezet in het onderwijs?' horen de onderwerpen: de selectiewijze, training en opleiding van de hond, de opleiding van de begeleider, de werkdagen en werkuren en pensioenleeftijd van de hond en het aantal kinderen waar de hond mee in aanraking komt per dag. Deze onderwerpen zijn in de enquête verwerkt als vraag acht, negen, tien, elf, twaalf, dertien, veertien en vijftien.

Bij de derde deelvraag 'hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs?' wordt gekeken of de hond te maken krijgt met uitdagend gedrag van het kind, of de hond aan de lijn zit, naar de vluchtmogelijkheden voor de hond en naar de hygiënische maatregelen. Dit is verwerkt in enquêtevragen zestien, zeventien, achttien en negentien.

Bij de vierde deelvraag 'hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van welzijn van de hond in het onderwijs?' gaat de enquête in op verschillende aspecten van het welzijn van de hond. Er wordt gekeken naar de waterbeschikbaarheid, de mogelijkheid tot ontlasting, de bekendheid bij de begeleider van stress- en vermoeidheidssignalen, de positieve en negatieve gedragingen die de begeleider bij de hond ziet en of er een protocol is voor gevaar of incidenten.

In tabel 1 staat een schematisch overzicht van de enquêtevragen.

<i>Algemeen inventariserend</i>	Enquêtevraag 1, 2, 3 en 4
<i>Deelvraag 1</i>	Enquêtevraag 5, 6 en 7
<i>Deelvraag 2</i>	Enquêtevraag 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 en 15
<i>Deelvraag 3</i>	Enquêtevraag 16, 17, 18 en 19
<i>Deelvraag 4</i>	Enquêtevraag 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 en 28

Tabel 1, Enquêtevragen per deelvraag.

De enquête is vooraf getest door een testgroep. De feedback van deze pilot staat verwerkt in bijlage 2. Er is gelet op betrouwbaarheid en validiteit. Er is gekeken of de vraag duidelijk genoeg in de enquête staat en de onderzoeker zo meet dat iedere respondent dezelfde interpretatie heeft. De antwoorden zijn doorgenomen om te controleren of er geen antwoorden uit de enquête komen die niets zeggen over de vraag en dus niet valide zijn.

Als de enquête gesloten is, vindt een analyse plaats. De enquête wordt vanuit Google Forms geanalyseerd met behulp van het programma SPSS. Het onderzoek is inventariserend en zal antwoord geven op de deelvragen. Een verband wordt getoetst met de Chi kwadraat toets en vergelijkingen tussen twee groepen wordt getoetst met de Mann Whitney U toets.

Hoofdstuk 3 Resultaten

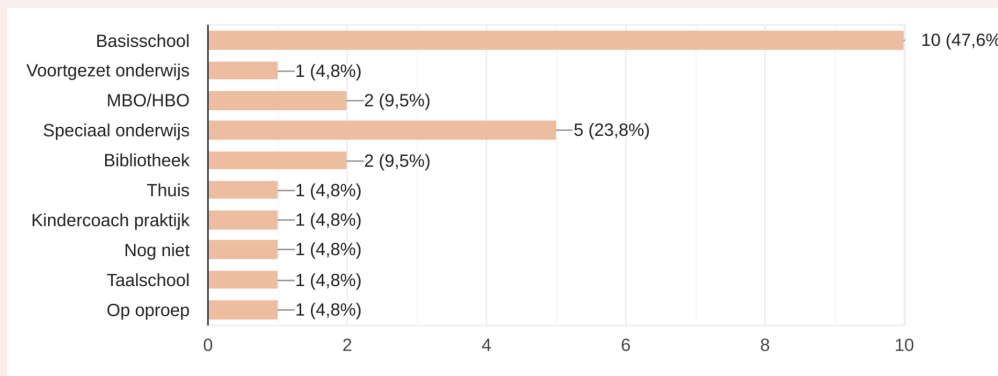
Dit hoofdstuk bevat de resultaten van het onderzoek naar de hond in het onderwijs in Nederland. De deelvragen, met bijbehorende resultaten zijn hier gepresenteerd. In totaal zijn tien personen benaderd, wat eenentwintig respondenten heeft opgeleverd (n=21)

3.1 Sociodemografische gegevens

De enquête startte met drie inventariserende vragen over de sociodemografische gegevens. Middels de enquête is gekeken naar de locatie waar de hond werkzaam is, het ras van de hond en de leeftijd van de hond.

Afbeelding 2

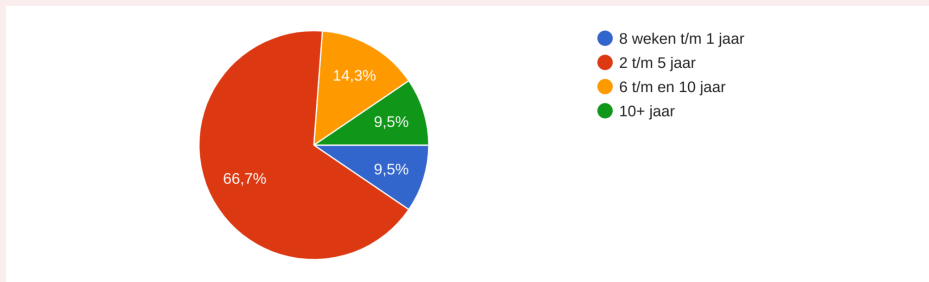
Locatie waar de hond werkzaam is (n=21).

Tien van de eenentwintig respondenten werkt met de hond op een basisschool, één respondent op het voortgezet onderwijs, twee respondenten op het MBO/HBO, vijf respondenten op het speciaal onderwijs, twee respondenten in een bibliotheek en één respondent thuis. Bij deze vraag was het een mogelijkheid om een andere locatie in te vullen. Hier kwam uit dat één respondent werkt in een kindercoachpraktijk, één respondent op een taalschool, één respondent op oproep en één respondent heeft aangegeven dat de hond nog niet wordt ingezet en momenteel nog geen locatie heeft. Zie afbeelding 2.

Afbeelding 3

Leeftijd van de hond in het onderwijs. (n=21)

Van de 21 respondenten werken twee personen met meer dan één hond. In totaal zijn er 26 honden naar voren gekomen in dit onderzoek: zes Australische labradoodles, vijf bordercollies, vier labradoodles, drie labradors, één bouvier, één mastiff, één labrador-retriever, één field spaniel, één Amerikaanse bulldog, één Australische herder, één Australische herder en één Kaukasische owcharka. Eén respondent heeft aangegeven dat de hond geen bewuste keuze was en dat gaat over de bouvier. De andere twintig geven aan dat de hond een bewuste keuze is. 66,5% van deze honden hebben een leeftijd van twee t/m vijf jaar. Vervolgens is 14,3% zes t/m tien jaar, 9,5% zijn tien jaar of ouder oud en 9,5% zijn tussen de 8 weken t/m één jaar oud. Zie afbeelding 3.

3.2 Welke taken heeft de hond in het onderwijs in Nederland?

Om de vraag “welke taken heeft de hond in het onderwijs in Nederland?” te beantwoorden is er gevraagd naar het achterliggende doel om de hond in te zetten, de belangrijkste motivatie om de hond in te zetten en welke de taken de hond heeft.

De doelen waar de respondenten uit konden kiezen waren:

- Cognitieve functies verbeteren
- Sociaal-emotionele vaardigheden verbeteren
- Het welzijn van het kind verbeteren
- Om fysieke redenen van het kind
- Gezelligheid
- Anders..

Negen respondenten zetten de hond vooral in om de sociaal-emotionele vaardigheden te verbeteren, vijf respondenten zetten de hond vooral in om het algemeen welzijn van het kind te verbeteren, één respondent zet de hond vooral in voor fysieke redenen van het kind en één respondent zet de hond vooral in voor het verbeteren van de cognitieve functies van het kind. De respondenten konden ook zelf een antwoord invullen. Eén respondent gaf aan dat de hond voor alle bovenstaande doelen wordt ingezet en één respondent gaf aan de hond voor zowel het verbeteren van de cognitieve functies als voor de sociaal-emotionele vaardigheden in te zetten. Eén respondent geeft aan dat de hond bij het lesmateriaal hoort vanwege het soort opleiding. Eén respondent geeft aan dat de hond vooral als doel heeft om trainingsvaardigheden aan te leren. Één respondent zet haar hond nog niet in en wil haar hond eerst vooral volwassen laten worden.

In de enquête is gevraagd naar de belangrijkste motivatie om de hond in te zetten. De meerderheid geeft aan dat de voordelen die het meebrengt voor het kind de grootste motivatie is, namelijk veertien respondenten. Twee respondenten geven aan dat het vooral om persoonlijke interesse gaat, twee respondenten geven aan dat een externe opdracht de motivatie is en twee respondenten geven aan dat zowel de voordelen voor het kind als de persoonlijke interesse de motivatie was. Eén respondent geeft aan dat de motivatie voornamelijk zit in het voordeel van oefenen op een levend dier door MBO/HBO studenten. Niemand geeft aan dat financiële redenen de motivatie zijn.

Tabel 1*Taken van de hond in het onderwijs. (n=21)*

Een time-out en/of rust en/of plezier bieden door er gewoon te zijn	Zeven keer
Emotieregulerende taak zoals troosten en kalmeren.	Zes keer
De hond loopt los door de klas en/of school	Zes keer
Lees activiteit doen met de kinderen	Vier keer
Hulp bij het leren van sociale vaardigheden en weerbaarheid	Vier keer
Educatieve rol: studenten of kinderen leren van/over de hond.	Vier keer
Aanwezig om te knuffelen, aaien en te bezoeken	Vier keer
Trainingen voor faalangst	Twee keer
Reken- taalactiviteit	Twee keer
Helpen bij angst voor de hond	Twee keer
Als ADL-hulphond mee de klas in	Eén keer

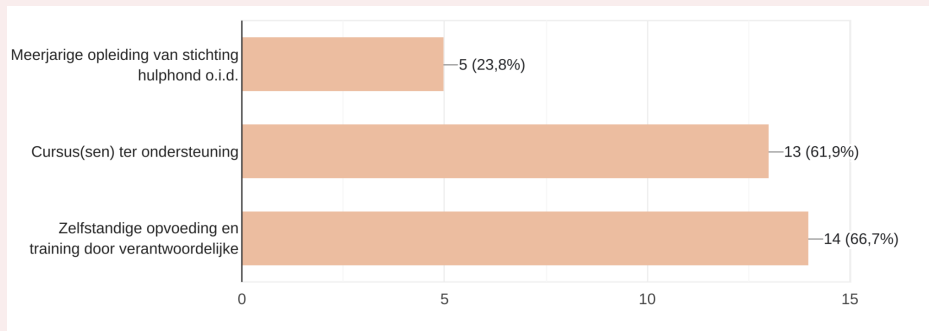
Door de werkdag heen hebben de honden verschillende taken en die taken lopen per hond uit één. Elke hond heeft meer dan één taak in de klas. Tabel 1 geeft de verschillende taken weer die benoemd zijn in de enquête door de respondenten en hoe vaak deze taak benoemd is. Het bieden van rust en plezier komt het meest voor. Respondenten benoemen dat dit gebeurt “door er gewoon te zijn”. Daaropvolgend geven zes respondenten aan dat de hond emotieregulerende taken heeft zoals het troosten en kalmeren van het kind. Bij zes respondenten loopt de hond vrij rond in de klas of in de gehele school. Minder vaak hebben de honden een trainingsdoeleinde zoals sociale vaardigheidstraining, weerbaarheidstraining, leesvaardigheidstraining of een educatieve training. Zojuist genoemde doeleinden komen allemaal vier keer voor. Het komt vier keer voor dat de hond dient als knuffel of bezoekdier. Dat een hond helpt bij faalangst komt twee keer voor. Ook wordt de hond twee keer ingezet bij het overwinnen van angst voor de hond zelf. Eén respondent heeft aangegeven dat de hond alleen de taak heeft om te ondersteunen bij haar ADL (Algemene Dagelijkse Levensverrichtingen).

3.3 Welke begeleiding krijgt de hond die wordt ingezet in het onderwijs?

In dit onderzoek is gekeken naar de begeleiding van de hond. Er is gekeken naar waar de hond vandaan komt, welke trainingen de hond en begeleider hebben gehad en naar de werkomstandigheden met betrekking tot de begeleiding.

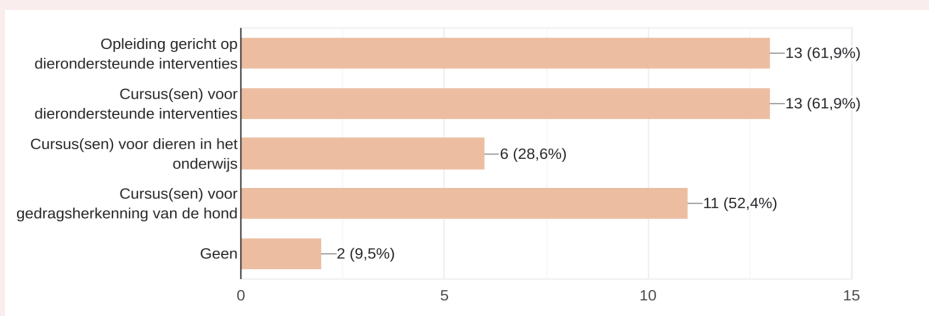
Afbeelding 4

Opleidingsachtergrond van de begeleider van de hond (n=21)

Afbeelding 5

Training achtergrond van de hond (n=21)

Twintig van de eenentwintig respondenten (95,2%) geeft aan dat de hond in het onderwijs een eigen hond is. Eén respondent geeft aan dat de hond vanuit een professionele organisatie voor hulp- en therapiedieren komt. De hond die van een professionele organisatie komt is de hond die dient voor fysieke doeleinden en ADL van de respondent.

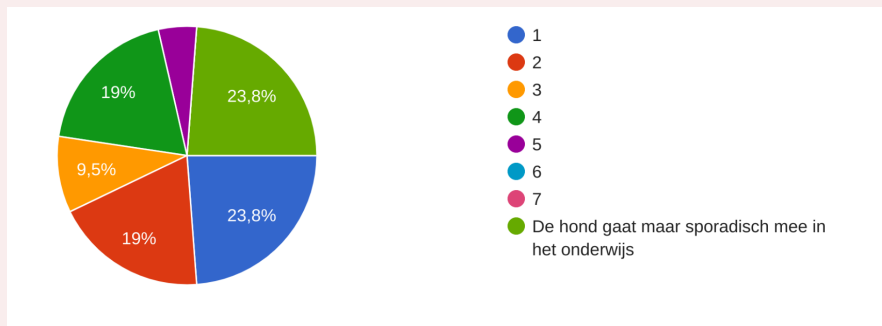
Op afbeelding 4 staat weergegeven welke training en/of cursus de hondenbegeleider heeft gekregen. Twee respondenten geven aan dat de begeleiding geen training en/of cursus heeft gehad. Negen respondenten hebben één van de verschillende trainingen volbracht: twee respondenten hebben alleen een cursus gedaan voor dierondersteunde interventies, twee respondenten alleen een cursus voor gedragsherkenning van de hond en drie respondenten hebben alleen een opleiding gedaan gericht op dierondersteunde interventies. Vervolgens hebben een aantal respondenten meerdere trainingen gedaan: drie respondenten hebben de opleiding gedaan plus twee aanvullende cursussen gevolgd, twee respondenten hebben de opleiding gedaan plus één cursus gevolgd en twee respondenten hebben twee cursussen gevolgd. Vier respondenten geven aan alle trainingen te hebben volbracht. Hieruit blijkt dat de meerderheid van de eenentwintig respondenten een opleiding heeft gevolgd, namelijk twaalf respondenten.

Op afbeelding 5 staat weergegeven welke training en/of cursus de hond heeft gehad. De meerderheid, veertien respondenten, geeft aan dat de verantwoordelijke de hond zelfstandig heeft opgevoed en getraind. Van zeven van die veertien honden is dit de enige training. De andere zeven van die veertien honden hebben naast zelfstandige opvoeding en training nog een aanvullende cursus gehad. Twee respondenten geven aan dat de hond alle drie de vormen van training te heeft gekregen.

In de resultaten is te zien dat als de hond een training uitvoert met het kind, zoals SEL-training of als voorleeshond, de meerderheid van de honden een cursus of opleiding ter ondersteuning heeft gekregen. Echter komt het meer dan drie keer voor dat de hond onderdeel is van een training en geen cursus of opleiding heeft gevolgd. Andersom zijn er honden die alleen aanwezig zijn in de klas zonder training uit te voeren, die wel een cursus of opleiding hebben gevolgd. Er is dan ook geen significant verband te vinden tussen de taak die de hond heeft en de training die de hond heeft gekregen ($p=0.35$). Ook is er geen significant verband tussen de taak die de hond heeft en de opleidingsachtergrond van de begeleider ($p=0.31$). Het komt meerdere keren voor dat de begeleider een opleiding heeft en de hond de taak heeft om alleen aanwezig te zijn en het komt meerdere keren voor dat de hond ingezet wordt bij een training en de begeleider geen opleiding heeft.

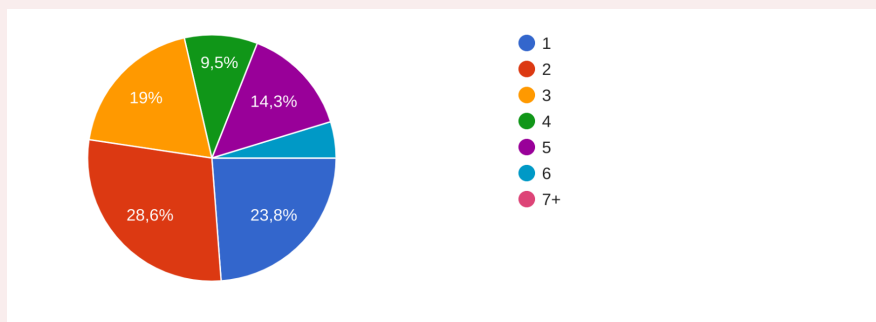
Afbeelding 6

Gemiddeld aantal werkdagen van de hond per week. (n=21)

Afbeelding 7

Gemiddeld aantal werkuren van de hond per dag. (n=21)

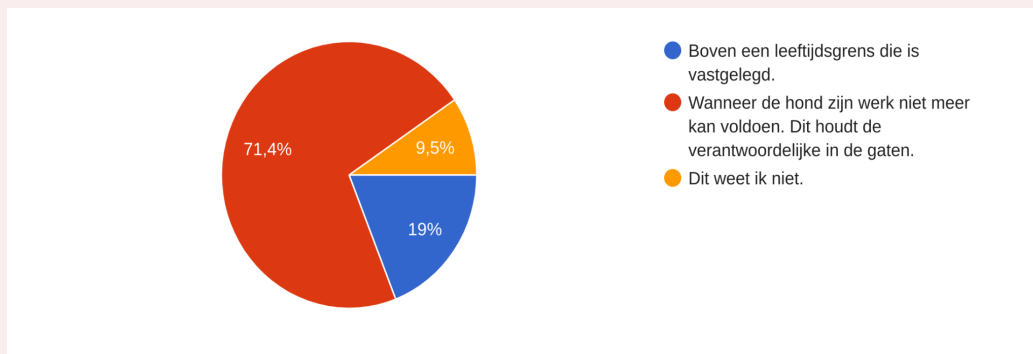

In dit onderzoek is gekeken naar het gemiddelde aantal dagen en uren dat de hond werkt. Vijf respondenten geven aan dat de hond één dag meegaat in het onderwijs, vier respondenten geven aan dat de hond twee dagen meegaat, twee respondenten geven aan dat de hond drie dagen meegaat, vier respondenten geven aan dat de hond vier dagen meegaat, één respondent geeft aan dat de hond vijf dagen meegaat en vijf respondenten geven aan dat de hond sporadisch meegaat. Er zijn geen honden die meer dan vijf dagen meegaan.

Vijf respondenten geven aan dat de hond één uur werkt op een dag, zes respondenten geven aan dat de hond twee uur werkt op een dag, vier respondenten geven aan dat de hond vier uur werkt op een dag, twee respondenten geven aan dat de hond vier uur werkt op een dag, drie respondenten geven aan dat de hond vijf uur werkt op een dag en één respondent geeft aan dat de hond 6 uur werkt op een dag. Er zijn geen honden die meer dan 6 uur werken op een dag.

Afbeelding 7

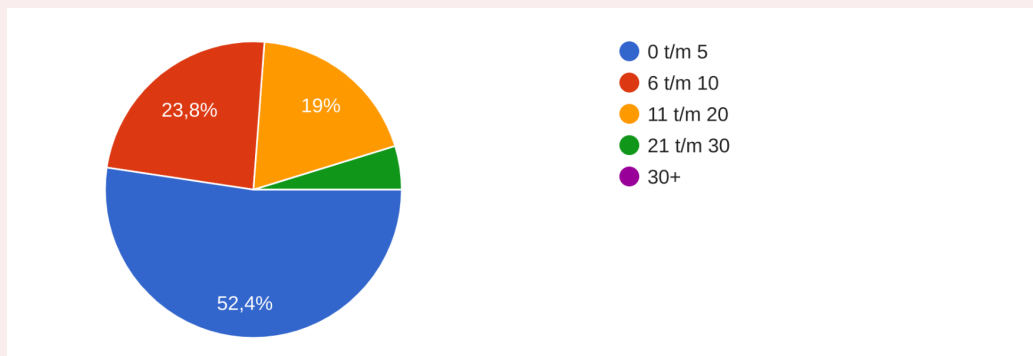
Inventarisatie naar een pensioenregeling. (n=21)

Wanneer een hond te oud zou zijn om te werken, is niet wettelijk vastgelegd. Vier respondenten geven aan dat de hond waar de respondent verantwoordelijk voor is, mag stoppen met werken op een leeftijd die de verantwoordelijke zelf heeft vastgelegd. Vijftien respondenten geven aan dat de hond mag stoppen met het werk als de hond het werk niet meer kan doen en dat de verantwoordelijke dit zelf in de gaten houdt. Twee respondenten zijn zich niet bewust van een soort van pensioenregeling en weten niet wanneer de hond met pensioen gaat. Zie afbeelding 7.

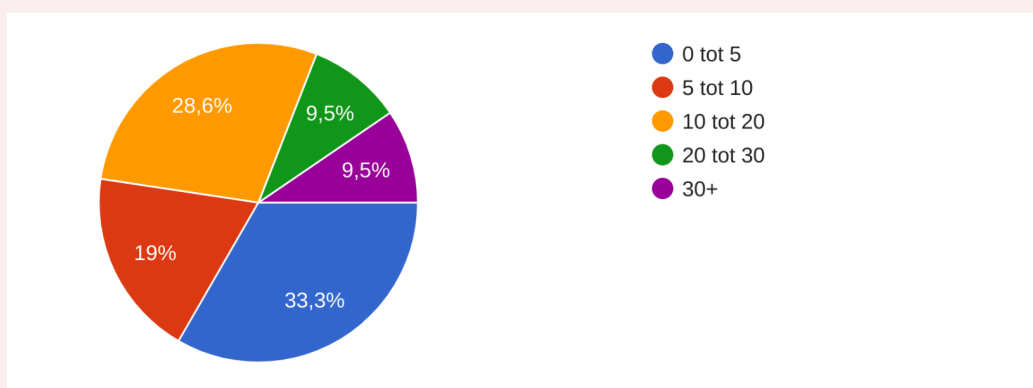
Afbeelding 8

Aantal volwassen personen waar de hond mee in aanraking komt op één dag. (n=21)

Afbeelding 9

Aantal kinderen waar de persoon mee in aanraking komt op één dag. (n=21)

Er is gevraagd naar de hoeveelheid mensen waarmee de hond op een dag in aanraking komt. Hier is onderscheid gemaakt in volwassen mensen en kinderen. Afbeelding 8 geeft het aantal volwassen personen weer en afbeelding 9 het aantal kinderen.

In de meeste gevallen ($n=11$ bij volwassenen en $n=7$ bij kinderen) komt de hond in aanraking met niet meer dan 5 volwassenen en/of kinderen.

Twee respondenten geven aan dat de hond op een dag met tussen de 20 en de 30 kinderen in aanraking kan komen. Eén van die honden is een Australische labradoodle, met een leeftijd van 2 t/m 5 jaar oud, op het speciaal onderwijs. De andere hond is een labradoodle, van 10+ jaar oud, op een basisschool. Twee respondenten geven aan dat de hond met meer dan 30 kinderen in aanraking komt. Beide respondenten waar de hond met meer dan 30 kinderen in aanraking komt, zijn werkzaam op een basisschool. In deze beide gevallen gaat het om een Australische labradoodle waarvan één tussen de 8 weken t/m 1 jaar oud is en de ander tussen de 2 t/m 5 jaar oud is.

3.4 Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs?

Middels de enquête is gekeken naar hoe de hondenbegeleider omgaat met de hond in risicovolle situaties. Als eerste is gekeken naar uitdagend gedrag van het kind.

Afbeelding 10

Inventarisatie of de hond te maken krijgt met uitdagend gedrag zoals schreeuwen, huilen of agressie. (n=21)

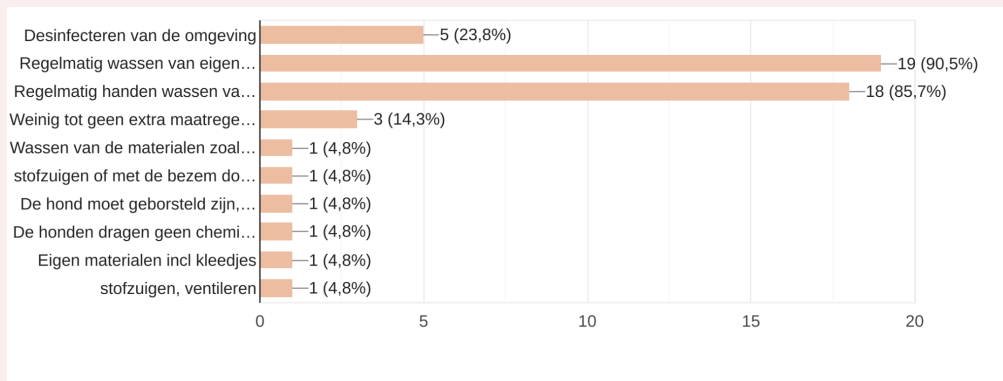
Twee respondenten geven aan dat de hond te maken krijgt met uitdagend gedrag zoals schreeuwen, huilen of agressie. Twaalf respondenten geven aan dat het mogelijk is dat de hond te maken krijgt met uitdagend gedrag, maar dat dit zelden voorkomt. Zeven respondenten geven aan dat de hond verwijderd wordt uit de situatie wanneer uitdagend gedrag zich voordoet. In afbeelding 10 staan de resultaten weergegeven. Bij dertien respondenten mag elk kind contact hebben met de hond. Bij acht respondenten is dit niet het geval. Bij deze acht bestaan er situaties waarin een kind geen contact mag maken met de hond.

Vervolgens is er gevraagd naar de mogelijkheden voor de hond om te ontsnappen aan de situatie. Bij drie respondenten is de hond altijd aangeliend tijdens het werk: één keer een Australische labradoodle op het speciaal onderwijs, één keer een Australische labradoodle op een basisschool en de Kaukasische owcharka op een MBO/HBO. Bij drie andere respondenten is de hond nooit aangeliend tijdens het werk: de Amerikaanse bulldog op een basisschool, een labrador die als ADL-hulphond werkt en een field spaniel die op het MBO/HBO werkt. Vijftien respondenten geven aan dat de hond aangeliend is als dit nodig is en anders niet. Er zijn geen respondenten waarbij de hond nooit weg mag uit de situatie als de hond dat wil.

Achttien respondenten geven aan dat de mogelijkheid om weg te gaan uit de situatie altijd aanwezig is. Drie respondenten geven aan dat deze mogelijkheid er meestal is, maar niet altijd.

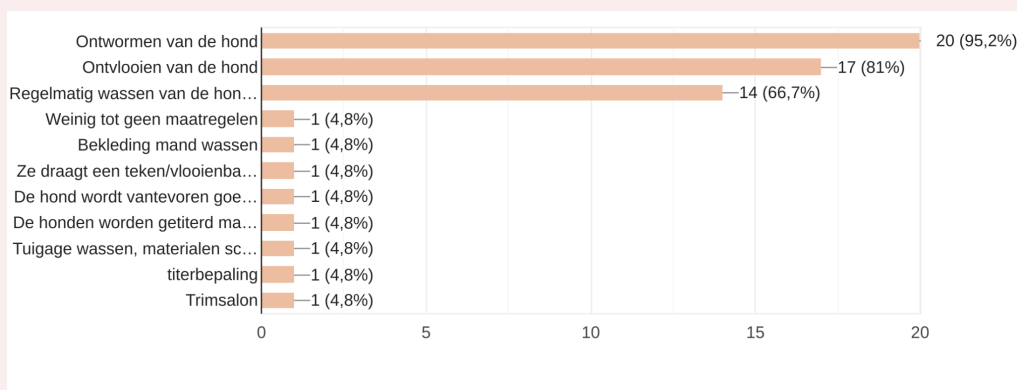
Afbeelding 11

Hygiëne maatregelen op locatie. (n=21)

Afbeelding 12

Hygiëne maatregelen in thuisomgeving. (n=21)

Ten slotte is er gevraagd naar de hygiëne op locatie en in de thuisomgeving. Op afbeelding 11 en 12 staat het resultaat weergegeven. Meer dan 85% van de respondenten wast eigen handen plus de handen van de kinderen op locatie. Bij elf respondenten is dit de enige maatregel die wordt genomen. Vijf respondenten doen aan desinfecteren van de omgeving en zestien respondenten niet. Zes respondenten hebben extra maatregelen aangegeven. Drie respondenten wassen met regelmaat de materialen uit omgeving zoals knuffels en kleden. Twee respondenten stofzuigen, vegen en/of ventileren en twee respondenten geven aan de hond van te voren te borstelen of te blazen om vuil te voorkomen. Drie respondenten geven aan weinig tot geen extra maatregelen te treffen op locatie.

Alle respondenten doen aan basishygiëne van de hond, zoals ontwormen en ontvlooi. Er is één respondent die aangeeft dat de hond geen chemisch middel of chemische vlooienda krijgt, omdat de kinderen daar mee in aanraking kunnen komen. Deze hond draagt een niet-chemische vlooienda. Net zoals op locatie worden ook in de thuisomgeving bij een aantal respondenten de materialen gewassen. Ook wordt bij veertien respondenten de hond met regelmaat gewassen thuis. Eén respondent geeft aan weinig tot geen maatregelen te treffen.

Elf respondenten geven aan dat er geen protocol op locatie is in geval van een incident of calamiteit. Acht respondenten geven aan dat er wel een protocol aanwezig is en twee respondenten geven aan dit eigenlijk niet te weten.

Voor de acht respondenten waar wel een protocol aanwezig is, is de vraag gesteld welk protocol dit is. Deze protocollen verschillen van elkaar.

Tabel 2

De soorten protocollen of te hanteren afspraken als deze aanwezig zijn (n=12).

(Zelf) geschreven protocol	Vier keer
Schriftelijk vastleggen van allergieën bij het kind	Drie keer
Protocol nog in ontwikkeling	Twee keer
Verzekering voor de hond	Twee keer
Zelf verantwoordelijk en alert op risico's (geen protocol)	Twee keer
Omgangsregels ondersteund met aai-diploma	Eén keer
Verplichte melding aan school en ouders na incident	Eén keer

Twaalf respondenten hebben antwoord gegeven op welk protocol wordt gehanteerd. In tabel 2 staan de antwoorden weergegeven en hoe vaak eenzelfde antwoord voorkomt. Twee respondenten geven aan dat er een schoolplan aanwezig is. Dit protocol richt zich op verschillende aspecten zoals allergieën, bijtincidenten, hygiëne-afspraken en afspraken met het kind en ouders. Eén respondent geeft aan een zelfgemaakt protocol te hebben en één respondent heeft een vast veiligheidsprotocol, echter staat hier niet bij vermeld wat in dat protocol is meegenomen. Eén respondent geeft aan dat er omgangsregels zijn voor de kinderen die worden ondersteund met een aai-diploma dat het kind kan verdienen.

Voor één respondent is het protocol om een melding te maken op school en naar ouders na een incident. Twee respondenten geven aan dat de hond verzekerd is en de verantwoordelijke zelf de risico's in de gaten houdt. Eén respondent geeft aan zelf alert te zijn op de risico's zonder protocol.

Twee respondenten geven aan dat het protocol er nog niet is, maar wel in de maak is.

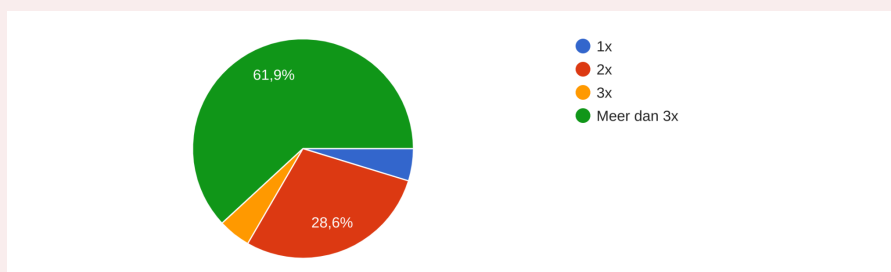
3.5 Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van welzijn van de hond in het onderwijs?

Om de laatste deelvraag te beantwoorden zijn alle resultaten van belang. In het belang van de laatste vraag is er nog gevraagd naar de beschikbaarheid van water voor de hond, de gelegenheid om de behoefte te doen en de signalen die de hond zelf afgeeft.

De meerderheid geeft aan dat de hond constant water tot zijn beschikking heeft, namelijk achttien respondenten. Twee respondenten geven aan dat de hond niet constant water tot zijn beschikking heeft.

Afbeelding 13

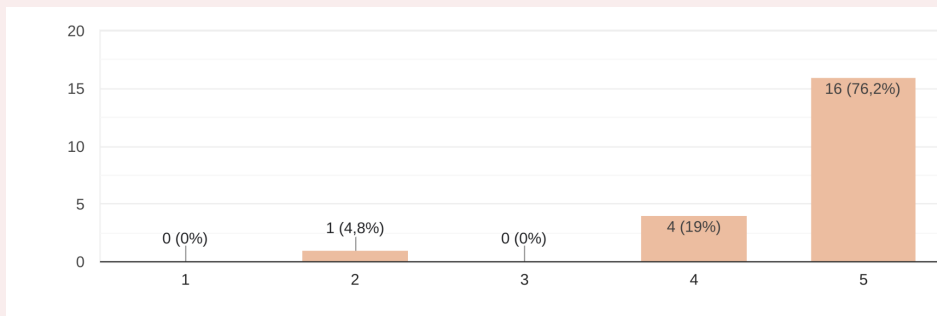
Aantal keer dat de hond de gelegenheid krijgt om de behoefte te doen. (n=21)

Dertien respondenten geven aan dat de hond vaker dan drie keer zijn behoefte kan doen op een werkdag. Zes respondenten geven aan dat de hond twee keer per werkdag zijn behoefte kan zijn. Eén respondent geeft aan dat de hond drie keer per werkdag zijn behoefte kan doen en één respondent geeft aan dat de hond één keer zijn behoefte kan zijn. Er lijkt geen verband te zijn tussen het aantal keer uitlaten en de werkuren van de hond. Tussen de resultaten zitten honden die één keer de behoefte kunnen doen op een werkdag van 5 of 4 uur en honden die meer dan 3x de behoefte kunnen doen op een werkdag van 1 uur.

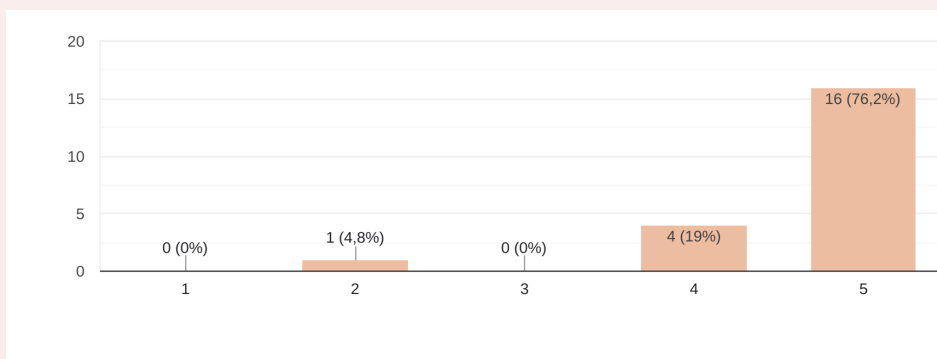
Afbeelding 14

Bekendheid bij de begeleider met de stresssignalen van de hond. (n=21)

Afbeelding 15

Bekendheid bij de begeleider met de stresssignalen van de hond. (n=21)

Het grootste aantal respondenten geeft aan helemaal bekend te zijn met de stresssignalen en vermoeidheidssignalen. Bij zowel de bekendheid met de stresssignalen als de vermoeidheidssignalen is geantwoord met dezelfde aantallen. Zestien respondenten geven een vijf aan op de schaal van één tot vijf. Vier respondenten geven een vier aan op de schaal van één tot vijf. Eén respondent geeft een twee aan op de schaal van één tot vijf. Op afbeelding 14 en 15 staat het overzicht weergegeven. De respondent die twee op een schaal van één tot vijf heeft aangegeven bij beide vragen is de respondent die de hond nog niet inzet momenteel. Alle respondenten die de hond inzetten in het onderwijs benoemen bekend te zijn met de stress- en vermoeidheidssignalen.

Tabel 3*Signalen waaraan de begeleider ziet dat de hond het leuk vindt wat hij doet. (n=21)*

(Enthousiast) kwispelen	Veertien keer
De hond kiest er zelf voor om naar de situatie toe te gaan en mee te doen.	Tien keer
Hoe de hond uit de ogen kijkt	Drie keer
Stand van de oren van de hond	Twee keer
Ontspannen en rustige houding	Twee keer
Houding van de kop van de hond.	Eén keer
Likken aan de hand van het kind	Eén keer

Tabel 4*Signalen waaraan de begeleider ziet dat de hond het niet leuk vindt wat hij doet. (n=21)*

Staart gaat hangen	Drie keer
De hond loopt weg van de situatie	Tien keer
Stresssignalen zoals tongelen, hijgen, gapen en stand van de oren.	Negen keer
Geen interesse in de activiteit tonen en dus niet actief mee doen.	Vijf keer

In de enquête is gevraagd naar signalen die de begeleider ziet wanneer de hond iets leuk vindt en wanneer de hond iets niet leuk vindt. Bovenstaande tabellen geven de signalen weer die respondenten zelf aangeven. Tabel 3 geeft de signalen weer wanneer de hond iets leuk vindt. Het grootste deel (n=14) geeft aan dat de hond enthousiast met de staart kwispelt. Drie respondenten geven aan dat de staart gaat hangen, wanneer de hond iets niet leuk vindt. In beide situaties geven tien respondenten aan dat de hond zelf de situatie beoordeelt door weg te lopen of juist naar de situatie toe te gaan.

Hoofdstuk 4 Discussie

4.1 Methode

Dit onderzoek is uitgevoerd om meer inzicht te krijgen in de inzet van de hond in het onderwijs in Nederland. Voor dit onderzoek is een enquête verstuurd naar negen personen of instanties die gevonden zijn via Google, LinkedIn en persoonlijk netwerk. Het is onbekend hoeveel personen werkzaam zijn in het onderwijs met een hond in Nederland. Het grootste deel van de doelgroep staat niet geregistreerd en dit maakt de doelgroep lastig te vinden. Het was de hoop dat iedere gevraagde de enquête kon doorsturen naar een ander uit het netwerk en het was de verwachting dat de enquête op deze manier minimaal 20 respondenten zou opleveren. Dit is de sneeuwbalmethode. Zoals Maalsté (2008) omschreef heeft het sneeuwbal effect als nadeel dat het tijd kost en er een kans bestaat dat maar een deel van de populatie in beeld komt en een ander deel niet. De enquête heeft 21 respondenten opgeleverd. Echter is het niet te meten of deze groep representatief is voor de gehele doelgroep. Als de enquête langer dan twee weken open kon staan, zou dit wellicht meer respondenten op hebben geleverd. De resultaten moeten met voorzichtig worden geïnterpreteerd. Door het respondentenaantal is niet te meten of de resultaten de juiste reflectie voor de doelgroep leveren. Dit onderzoek kan beter uitgevoerd worden in de toekomst, wanneer de gehele doelgroep in kaart is gebracht. Zodat informatie van de gehele doelgroep in zicht kan komen.

Er is gekozen voor een enquête in plaats van diepte interviews, om zoveel mogelijk mensen te kunnen bereiken. Met dit onderzoek zijn nu 21 situaties van de hond in het onderwijs in Nederland bekend geworden. Dit onderzoek lijkt nog niet voldoende inzicht te geven en brengt meer vragen over dit onderwerp. Ook is niet bekend of dit alle situaties zijn, want iedere situatie verschilt van elkaar in deze resultaten. Om nog meer zicht te krijgen in de hond in het onderwijs zal een aanbeveling worden gedaan voor vervolgonderzoek. Ook kan het nodig zijn om nog onderzoek te doen naar hoe groot de doelgroep überhaupt is, want daar heeft deze onderzoeksmethode niks aan bijgedragen. Omdat relatief weinig bekend is over de doelgroep, is iedere informatie die te verkrijgen is behulpzaam. Het lijkt dat dit onderzoek inzicht geeft in een aantal zaken waar dieper op in mag worden gegaan in vervolgonderzoek, zoals risico's op de hygiëne, rassen en opleidingsniveau.

Dit onderzoek heeft een reikwijdte van meerdere doelgroepen: kinderen, ouders, hondenbegeleiders, leerkrachten en de hond zelf, waarbij de hond wordt vertegenwoordigd door geleerden van het dierenwelzijn aspect. Met dit onderzoek is een start gemaakt om dierondersteunde interventies in het onderwijs met de hond te verbeteren. Door dit onderzoek is informatie vrijgekomen zoals risico's en richtlijnen die momenteel gebruikt worden, voor anderen om hiermee verder onderzoek te doen en mogelijke kwaliteitseisen op te stellen. Dit kan de inzet en het welzijn van de hond verbeteren. Ouders weten vervolgens dat hun kind veilig is en geholpen wordt, leerkrachten krijgen meer zekerheid in het onderwijzen met de hond en het welzijn van de hond zal verbeteren. De kwaliteit van de dierondersteunde interventies in het onderwijs zal verhogen.

4.2 Sociodemografische gegevens

In dit onderzoek is gekeken naar de sociodemografische gegevens van de hond in het onderwijs. Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek, werkte 47,6% van de respondenten met de hond op een basisschool (n=10). Hierdoor lijkt het of het grootste deel van de honden in het onderwijs op een basisschool werkzaam is. Echter is het niet met zekerheid te zeggen, omdat bij deze onderzoeksmethode gebruik is gemaakt van het netwerk van de respondenten. Het is een mogelijkheid dat de basisscholen elkaar beter weten te vinden onderling, dan de respondenten die op een andere locatie werken. In het speciaal onderwijs speelt de hond ook met regelmaat een rol (n=5). In Nederland is geen literatuur bekend over waar de hond zich in het onderwijs precies bevindt en welke locatie het populairst is. Wel lijkt elke locatie minimaal één keer vertegenwoordigd in dit onderzoek. Op deze manier is meer inzicht gekomen in de verschillende mogelijkheden die de hond biedt in het onderwijs en welke mogelijkheden daadwerkelijk uitgevoerd worden.

Het is opvallend dat het grootste deel van de honden labradoodles zijn. Het lijkt er op dat dit het populairste hondenras is in het onderwijs in Nederland. De bordercolleie komt ook met regelmaat voor, maar vooral omdat één respondent drie bordercollies had. De meesten kiezen voor een labradoodle. In Nederland is geen onderzoek gedaan naar de verschillende hondenrassen in het onderwijs. Onderzoek van Ostendorp-Godfrey en Lewis (2021) wijst uit dat de hond het populairst is in het onderwijs, maar niet welk ras. Wat nog opvallender is, is dat er in drie situaties een hoog-risico hond samenwerkt met kinderen: een Amerikaanse bulldog die in een klas van het speciaal onderwijs werkzaam is, een mastiff waarmee de respondent plannen heeft om het onderwijs in te gaan en een Kaukasische owcharka die mee gaat naar het MBO/HBO voor vaardigheidstraining. Deze honden staan op de lijst van hoog-risico honden die de rijksoverheid heeft gepubliceerd in 2017 (Rijksoverheid, 2017). Dit zou betekenen dat elke keer dat de hond naar het werk gaat, direct een hoger risico bestaat op incidenten dan wanneer de labradoodle meegaat. Deze respondenten gaven allemaal aan dat de hond een bewuste keuze is.

66,7% van de honden is tussen de 2 t/m 5 jaar oud en 14,3% is tussen de 6 t/m 10 jaar oud. Het grootste deel van de honden heeft een middelbare leeftijd. De hond komt in verschillende fases in het leven: pup, volwassen en senior (Koninklijke Honden Bescherming, z.d.). De volwassen fase brengt de minste kwetsbaarheden met zich mee. Als pup of senior is de hond mentaal en fysiek kwetsbaarder dan de volwassen hond en zal de hond meer rust nodig hebben (Koninklijke Honden Bescherming, z.d.). Het is een gemiste kans dat in dit onderzoek niet is gevraagd naar de leeftijd waarop de hond gestart is met het werk. Het was interessant geweest om te vragen wanneer de hond gestart is, omdat op die wijze iets te zeggen is over de ontwikkeling van de hond in het onderwijs.

4.3 Deelvragen

Deelvraag 1: Welke taken heeft de hond in het onderwijs?

Alle honden hebben meer dan één taak in het onderwijs. De meeste respondenten (n=11) geven aan dat de hond vooral wordt ingezet voor sociaal-emotionele vaardigheden en vijf respondenten geven aan dat de hond vooral wordt ingezet voor het algemene welzijn van het kind. Dit lijkt overeen te komen met het onderzoek van Ostendorp-Godfrey en Lewis (2021) in de Verenigde Staten. In dit onderzoek gaf 38% aan dat de voornaamste reden om de hond in te zetten gerelateerd was aan het verbeteren van het welzijn van het kind. Het lijkt er op dat de hond in het onderwijs in Nederland vooral dient voor het verbeteren van het omgaan met emoties en gevoelens van het kind. Maar één respondent geeft aan dat de hond vooral wordt ingezet voor het verbeteren van cognitieve vaardigheden. Bij een volgende enquêtevraag geven vier respondenten aan dat de hond ingezet wordt voor een leesactiviteit en twee respondenten geven aan dat de hond wordt ingezet bij een taal- en rekenactiviteit. Deze activiteiten behoren tot de cognitieve vaardigheden. Deze respondenten verkozen echter de sociaal-emotionele vaardigheden als voornaamste doel. Het lijkt er op dat de respondenten vinden dat de hond een groter aandeel heeft bij de sociaal-emotionele vaardigheden dan bij de cognitieve vaardigheden.

In de meeste gevallen heeft de hond de taak om “gewoon” aanwezig te zijn in de klas. Dit biedt al rust voor de kinderen, volgens de respondenten. Dat het alleen al aanwezig zijn van een hond positief effect heeft op de mens, is aangetoond in onderzoek van Beetz et al. (2012). Dit onderzoek toont ook aan dat de hond het sociaal functioneren kan verbeteren. Deze literatuur komt overeen met de antwoorden van de respondenten. De verschillende taken zijn namelijk vooral gericht op het verbeteren van de sociale vaardigheden, emotieregulatie en het bieden van rust.

Andere taken die de honden hebben zijn gericht op het oefenen van taal, rekenen of lezen en vallen onder de categorie cognitieve vaardigheden. Ook dit komt overeen met onderzoek in de Verenigde Staten van Abat-Roy (2021) waarbij onderscheid is gemaakt in de functies van de hond: sociaal emotionele vaardigheden of cognitieve vaardigheden.

In Nederland worden honden ook ingezet voor educatieve doeleinden. De hond heeft dan de taak om te ondersteunen bij het leren over de hond. Dit gebeurt vooral op het MBO/HBO. De hond wordt dan ingezet voor studenten om vaardigheden, met betrekking tot de hond, te leren. Eén respondent geeft aan dat de hond vooral bij het lesmateriaal hoort. Bij basisscholen wordt de hond ook wel eens ingezet om van angst voor de hond af te komen. In dit onderzoek lijkt het er op dat de educatieve taken van de hond gepaard gaan met de mentale voordelen die de hond voor het kind meebrengt.

De verwachting was, aan de hand van literatuur, dat de hond voornamelijk voorkomt als voorleeshond in Nederland. Over dit onderwerp was namelijk de meeste literatuur in Nederland te vinden tijdens het vooronderzoek. Echter komt in deze enquête de voorleeshond in Nederland minder voor dan de schoolhond voor sociaal-emotionele vaardigheden, namelijk vier van de eenentwintig keer tegenover dertien van de eenentwintig. Het is een mogelijkheid dat de voorleeshond al beter in kaart is gebracht dan de andere situaties, maar niet persé vaker voor komt. Echter is het ook een mogelijkheid dat in dit geval de enquête minder onder de aandacht is gekomen bij deze doelgroep dan bij de schoolhond.

Deelvraag 2: Welke begeleiding krijgt de hond die wordt ingezet in het onderwijs?

Alle respondenten, op één na, geven aan dat de hond van henzelf is en bijna allemaal (n=14) geven aan dat de hond door de begeleiding zelf opvoeding en training heeft gekregen. Volgens Van Der Pol en Van Den Hurk (2019) zouden alle respondenten onder het particuliere circuit vallen. Er is één respondent waarvan de hond bij een professionele organisatie afkomstig is en dit is de ADL-hulphond. Er is dus geen hond in de klas die voor onderwijsdoeleinden wordt ingezet die uit het professionele circuit komt. Dit zou kunnen betekenen dat er onder deze doelgroep een aantal honden is die eigenlijk niet geschikt zijn voor het werk, maar waarbij de begeleider het zich niet kan permitteren om een andere hond te gebruiken en de hond dus wel inzet. Wat opvallend is, is dat het in praktijk voorkomt dat de hond meegaat in het onderwijs zonder dat de begeleider een opleiding of cursus heeft gevolgd. De opleidingen en cursussen die de respondenten hebben gevolgd verschillen van elkaar. Dit betekent dat het in Nederland daadwerkelijk in praktijk gebeurt dat iedereen zijn hond mee kan nemen in het onderwijs, ongeacht welke kennis en kunde de begeleider bezit, zoals de Raad voor Dierenaangelegenheden (2019) omschrijft.

Het grootste gedeelte van de respondenten heeft zelf wel een opleiding of één of meerdere cursussen afgerond. Bij de honden die ingezet worden voor trainingsdoeleinden, zoals SEL-training of weerbaarheidstraining, heeft de begeleiding een opleiding met betrekking tot dierondersteunde interventies afgerond. Rietveld-Piepers constateerde in 2018 dat kennis en kunde bij de particuliere begeleider veelal ontbreekt. Het lijkt er op dat de particuliere begeleider wel een opleiding heeft gevolgd wanneer de hond wordt ingezet voor trainingsdoeleinden in het onderwijs. Dit zou betekenen dat de begeleider bekwaam is om de training uit te voeren met de hond, wanneer deze daadwerkelijk onderdeel is van een lesvorm. Wanneer de begeleider geen opleiding heeft gedaan, heeft de hond alleen de taak om er te zijn voor rust en troost. Op twee uitzonderingen na. Op het MBO/HBO zijn de honden namelijk aanwezig voor de studenten om in praktijk te leren over de hond en behoort de hond tot een lesvorm, alleen hebben de begeleiders van deze honden beiden zelf geen opleidingsachtergrond over dierondersteunde interventies. Wel hebben beiden aangegeven cursus(sen) voor gedragsherkenning van de hond te hebben gedaan. Dit kan betekenen dat deze begeleiders weten hoe ze het gedrag van de hond kunnen lezen en hoe de studenten dit kunnen leren lezen, maar weinig tot geen kennis bezitten over de hond in het onderwijs en wat daarbij komt kijken.

Het komt voor dat de hond geen training of cursus heeft gehad terwijl deze toch voor de klas staat. Zeven respondenten geven namelijk aan dat de zelfstandige opvoeding de enige training van de hond is. Het is een mogelijkheid dat de verantwoordelijke zelf de juiste kennis bezit voor deze opvoeding, maar er is ook een mogelijkheid dat de hond niet op de juiste manier is opgevoed om in het onderwijs te werken. Wanneer de hond niet weet hoe het moet reageren in verschillende (uitdagende) situaties is het mogelijk dat de hond niet gewenst gedrag vertoont. Dit kan zorgwekkend zijn wanneer dit gedrag schadelijk is voor het kind of de hond.

Wohlfart et al. (2016) en Cobb et al. (2015) signaleerden een aantal omstandigheden die de dierondersteunde interventies negatief kunnen beïnvloeden. De pensioenleeftijd is daar één van. Bij vier respondenten is de leeftijdsgrens vastgelegd. Dit betekent dat hier bewust over nagedacht is door iemand. Het is door dit onderzoek niet bekend geworden wat die leeftijd is en of dit de juiste leeftijd is. Bij vijftien respondenten houdt de verantwoordelijke zelf in de gaten wanneer de hond zijn werk niet meer juist kan doen. Het is door dit onderzoek niet bekend geworden waar de verantwoordelijke op let en de beslissing op baseert. Het kan een aanbeveling zijn om dieper op dit onderwerp in te gaan. Twee respondenten weten niet wanneer de hond met pensioen gaat en het werk niet meer kan doen. Het kan een risico zijn dat de begeleiding niet op de hoogte is van wanneer de hond niet meer geschikt zou zijn voor het werk dat de hond doet.

Op een dag komen de honden met verschillende aantallen mensen in aanraking. Het aantal mensen waar de hond mee in aanraking komt, is vooral afhankelijk van de locatie. De hond komt met meer kinderen in aanraking dan met volwassenen. Dit is logisch, omdat de hond bedoeld is om kinderen te helpen. Twee honden komen met meer dan 30 kinderen in aanraking op één dag. Het is opvallend dat één hond daarvan tot de leeftijdscategorie van een pup behoort. Deze omstandigheid behoort ook tot de risico's die Wohlfart et al. (2016) en Cobb et al. (2015) signaleerden. De ontwikkeling van de hond kan negatief beïnvloed worden, wanneer het als pup te maken krijgt met de hoeveelheid prikkels die 30 kinderen meebrengen.

Het is onbekend hoe de thuissituatie is van de honden en hoe de begeleiding verder gaat. Er is dus geen conclusie te trekken over de gevolgen van het aantal prikkels waar de hond op een dag mee te maken krijgt. Het is daarvoor van belang om te weten hoe de hond kan ontprikkelen. Dit is in dit onderzoek niet behandeld. Het komt wel met regelmaat voor dat de hond prikkels van meer dan 20 kinderen op één dag binnenkrijgt en dit kan een risico vormen voor de hond.

Deelvraag 3: Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs?

In deze enquête is gekeken naar een aantal situaties die risico vormen voor de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs. Er is gekeken of de hond in aanraking kan komen met uitdagend gedrag van het kind en of de hond vervolgens zelf de keuze kan maken om weg te gaan uit de situatie. Het komt bij zeven van de eenentwintig respondenten niet voor dat de hond in aanraking komt met uitdagend gedrag. De andere veertien respondenten geven aan dat dit wel voor kan komen. Van die veertien geven twee respondenten aan dat het juist de taak is van de hond om het kind te ondersteunen tijdens het uitdagende gedrag.

Het grootste deel van de respondenten (n=18) geeft aan dat de hond altijd de mogelijkheid heeft om weg te lopen uit de situatie. Opvallend is, dat drie honden deze mogelijkheid niet altijd hebben. Dit betekent dat er situaties voorkomen waarbij de hond vastzit in de situatie en geen ontsnappingsmogelijkheid heeft wanneer de hond zich eventueel ongemakkelijk of zelfs bedreigd voelt. Wanneer de hond vervolgens ook niet getraind is om te weten wat het kan of moet doen in deze situaties, kan dit escaleren tot agressie. Dit vormt een risico voor hond en kind.

Het is opvallend dat de Amerikaanse bulldog nooit is aangelijnd en vrij door de school loopt, terwijl deze als een hoog-risico hond is aangemerkt door de rijksoverheid. Dat de hond een hoog risico vormt hangt af van meerdere factoren (Rijksoverheid, 2017). Het is dus niet zo dat deze hond in het onderwijs direct risico vormt voor de kinderen of begeleiding. Het is een mogelijkheid dat er zich nooit een incident voordoet. Echter is het al een zorg dat deze hond überhaupt risico kan meebrengen en dit risico verhoogd wordt wanneer de hond zelfstandig door de school rondloopt.

Voor de hygiëne op locatie worden verschillende maatregelen genomen. Echter lijkt de hygiëne nog niet voldoende gewaarborgd. Drie respondenten geven namelijk aan weinig tot geen maatregelen te hebben op locatie en één respondent geeft aan weinig tot geen maatregelen te hebben in de thuisomgeving. Niet iedere respondent wast de handen van zichzelf met regelmaat (n=19) en niet iedere respondent wast de handen van de kinderen met regelmaat (n=18). Het is onbekend of kinderen dan helemaal niet de handen wassen of dat de kinderen dit zelf regelen. Bij de respondenten die aangeven dat de handen worden gewassen, is dit veelal de enige maatregel (n=11). Een aantal respondenten geeft aan dat de materialen van de hond worden gewassen (n=3). Dit is minder dan 15% van de respondenten. Een aantal respondenten (n=2) geeft aan dat de omgeving wordt geveegd, gestofzuigd en geventileerd. Dit is minder dan 10% van de respondenten. Het is bij de meesten bekend dat de hond ziektes kan overdragen aan de mens. Grové, et al. (2021) signaleerden in onderzoek dat hygiëne een uitdaging kan zijn en dus het risico op ziektes aanwezig is. Middels dit onderzoek lijkt het er op dat in Nederland dit risico ook aanwezig is. Iedere hond wordt ontwormd of ontvlooid. Eén respondent geeft aan hierbij na te denken over het soort middel in verband met het gevaar voor kinderen wanneer het middel chemisch is. In onderzoek van University Medical Centre Groningen (2008) staat benoemd dat een chemisch middel schadelijk kan zijn voor een kind. Er zijn echter verschillende middelen toe te dienen, waaronder ook niet schadelijke chemische middelen. Het is onbekend of het middel, dat deze mevrouw gebruikt, voldoende werkzaam is om de parasieten te bestrijden wanneer het geen chemische bestanddelen bevat.

Wanneer een incident zich voor kan doen in het onderwijs kan de begeleider een protocol gebruiken om te zien welke stappen ondernomen kunnen worden om het incident te voorkomen of op te lossen. Het was onbekend of de hondenbegeleiders een protocol hebben om te volgen, wanneer de hond in het incident voorkomt. Het grootste deel van de respondenten geeft aan dat er geen protocol is wanneer een incident zich voordoet of voor kan komen (n=11). Dit kan betekenen dat er niet bewust is nagedacht over mogelijke incidenten door de hondenbegeleiders. Het kan ook betekenen dat de hondenbegeleider achteraf de situatie bekijkt en handelt. In elke situatie ontstaat het risico dat er onjuist gehandeld wordt of dat meerdere betrokkenen anders zouden handelen en de betrokkenen niet op dezelfde lijn liggen. Uit onderzoek van Grové, et al. (2021) is gebleken dat in andere landen zorgen zijn over onder andere juridische zaken en aansprakelijkheid, allergieën en hygiëne en veiligheid. Het lijkt er op dat deze risico's in Nederland aan de orde zijn omdat afspraken rondom deze zaken veelal missen bij de respondenten.

Vier respondenten geven aan dat er een protocol aanwezig is. Twee respondenten geven aan dat daar verschillende aspecten in meegenomen zijn zoals allergieën, bijtincidenten en afspraken over hygiëne. Dit betekent dat de mogelijkheid om een protocol te hebben aanwezig is. Een aantal (n=2) geeft aan dat het protocol nog in ontwikkeling is. Bij elkaar is het 28,6% van de doelgroep die over een protocol heeft nagedacht.

Er zijn respondenten die hebben nagedacht over een protocol maar bewust een andere methode hebben, zoals een omgangsregeling, of een verzekering voor de hond of zelf de verantwoordelijkheid nemen voor de risico's. Het is nog onbekend of dit de risico's voldoende dekt.

Deelvraag 4: Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van welzijn van de hond in het onderwijs?

Alle bovenstaande deelvragen hebben te maken met het welzijn van de hond. Wanneer de hond bijvoorbeeld geen passende taken heeft, niet de juiste begeleiding krijgt of de veiligheid in gering is, zal dit negatieve invloed hebben op het welzijn van de hond. Het lijkt er op dat bovenstaande onderwerpen in Nederland bij een aantal situaties wel degelijk risico brengen en het welzijn van de hond in gevaar kan komen. Er zijn situaties waarbij wel wordt gehandeld met professionele kennis en kunde en dit is positief voor het welzijn van de hond. Om de laatste deelvraag beter te kunnen beantwoorden is er nog gekeken naar hoe bekend de begeleider is met de signalen die de hond zelf afgeeft. Wanneer het welzijn in gevaar kan komen, is het van belang dat de begeleider de hond kan begrijpen en helpen.

Lichamelijke behoefte behoort tot één van de welzijnsdomeinen (Mellor, 2021). Hiertoe behoren voedsel en water evenals de mogelijkheid om de ontlasting kwijt te raken. Wanneer een hond geen water ter beschikking heeft, wanneer de hond dit nodig heeft ontstaat er kans op uitdroging. Zoals Drs. R. Holle (2022) benoemd heeft, is water van essentieel belang voor een hond. Dat de hond niet constant toegang heeft tot water kan een risico vormen voor het welzijn van de hond. De meerderheid (n=19) geeft wel aan dat de hond wel constant water tot zijn beschikking heeft. Het is opvallend dat twee honden niet altijd water ter beschikking hebben, dit kan een risico vormen wanneer de hond het water nodig heeft.

In de enquête is gevraagd naar de signalen die de hondenbegeleider ziet wanneer de hond iets wel leuk vindt en wanneer de hond iets niet leuk vindt. Het grootste deel (n=14) geeft aan dat de hond (enthousiast) kwispelt met de staart, wanneer de hond het leuk vindt. Gedragscoach A. Supper omschrijft dat de kwispel niet altijd betekent dat de hond zich goed voelt. Het is opvallend dat één respondent aangeeft dat de hond een grote propellor kwispel heeft wanneer de hond het leuk vindt. Informatie die hierover te vinden is geeft aan: "De propeller kwispel: dit is ambivalent gedrag, vaak zie je dat bij honden die onzeker zijn." (Supper, z.d.). Dit kan positief zijn, maar is ook het teken dat de hond zich onzeker voelt in de situatie. Dit kan betekenen dat de hond gemengde gevoelens ervaart bij het werk, terwijl de begeleider het alleen ziet als positief. Bij de andere respondenten is niet bekend welke kwispel de hondenbegeleider bedoelt en of de kwispel positief is, of misschien een ander signaal is voor de hond dan dat de begeleider interpreteert. De andere signalen die zijn benoemd in de enquête als positief, zijn subjectief. Bijvoorbeeld: enthousiast, vrolijk, ontspannen. Hierdoor is het nog niet bekend of de begeleider de hond op de juiste manier begrijpt, in verschillende situaties. Er is een duidelijk signaal naar voren gekomen die tien keer is benoemd. Dit is het weglopen van de hond of het er naar toe lopen van de hond in een situatie. Het is positief dat meerdere begeleiders dit signaal als een stopteken zien of juist als goedkeuring van de hond. Het lijkt er op dat de signalen wanneer de hond iets niet leuk vindt, duidelijker zijn voor de begeleiding dan de signalen wanneer de hond het wel leuk vindt. Wanneer de hond iets niet leuk vindt, geven de respondenten namelijk vier verschillende signalen aan die objectief zijn, zoals: de staart die hangt, tongelen en geeuwen en weglopen.

Hoofdstuk 5 Conclusie en aanbevelingen

In dit onderzoek is antwoord gezocht op de vraag **“hoe wordt de hond ingezet in het onderwijs in Nederland?”** Het doel was om informatie te verzamelen over de verschillende manieren waarop de hond in het onderwijs wordt ingezet in Nederland. Aan de hand van een literair vooronderzoek en een enquête zijn resultaten naar voren gekomen die helpend zijn bij het verbeteren van dierondersteunde interventies in het onderwijs. Doordat het onbekend is uit hoeveel personen de doelgroep bestaat, kan niet geconcludeerd worden dat deze informatie voldoende is voor de gehele doelgroep. Er zal met voorzichtigheid geconcludeerd worden en een aanbeveling worden gedaan voor belanghebbenden.

5.1 conclusie

Deelvraag 1: Welke taken heeft de hond in het onderwijs?

De hond in het onderwijs heeft verschillende taken. Het lijkt er op dat op elke locatie de hond andere taken heeft en binnen eenzelfde locatie de hond ook weer verschillende taken heeft. De labradoodle lijkt de populairste hond om de taken in het onderwijs uit te voeren. De taak die het meest voorkomt in dit onderzoek is “gewoon aanwezig zijn”. De hond biedt rust en kalmte en helpt bij emotieregulatie. De grootste redenen tot motivatie om de hond in te zetten zijn de voordelen die de hond meebrengt voor het kind en persoonlijke interesse. De hond in het onderwijs lijkt vooral te ondersteunen bij de sociaal-emotionele vaardigheden van het kind. Het is niet te concluderen of deze informatie voor de gehele doelgroep in Nederland geldt.

Deelvraag 2: Welke begeleiding krijgt de hond die wordt ingezet in het onderwijs?

Begeleiding die de hond in het onderwijs krijgt lijkt uitéén te lopen. Er is in dit onderzoek geen significant verband tussen de opleiding die de begeleiding of de hond heeft gehad en de taken die de hond in het onderwijs heeft. Dierondersteunde interventies in het onderwijs worden uitgevoerd in Nederland met ongeacht welke kennis en kunde dan ook. Er bestaan situaties waarbij de begeleiding elke opleidingsvorm heeft gevolgd en situaties waarbij de begeleiding geen of slechts een enkele vorm van opleiding heeft gevolgd. Ook hanteert de begeleiding niet dezelfde richtlijnen wanneer het gaat om bijvoorbeeld het aanlijnen van de hond en de pensioenregeling. Het is bij deze deelvraag niet te concluderen of deze informatie voor de gehele doelgroep geldt.

Deelvraag 3: Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van de hygiëne en veiligheid van mens en hond in het onderwijs?

Het lijkt erop dat de hygiëne en veiligheid bij dierondersteunde interventies in het onderwijs met de hond nog niet voldoende gemonitord worden. Er is geen algemene richtlijn die gevolgd wordt als het gaat om hygiëne of veiligheid. De meerderheid heeft geen protocol op locatie en de meerderheid doet niet meer dan alleen handen wassen op locatie als hygiënemaatregel. Er bestaan situaties in het onderwijs waarbij meerdere veiligheidsmaatregelen worden getroffen zoals een protocol en hygiënemaatregelen, echter zijn deze situaties in de minderheid tijdens dit onderzoek. Maatregelen die bij bepaalde respondenten wel getroffen worden, zijn: een verzekering voor de hond, een schoolplan, een omgangsregeling, handen wassen, de omgeving stofzuigen of ventileren, gebruikte spullen van de hond wassen, de hond zelf wassen of blazen en ontworming en ontvlooiing van de hond. Het is bij deze deelvraag niet te concluderen of deze informatie voor de gehele doelgroep representatief is.

Deelvraag 4: Hoe wordt gemonitord op de risico's ten aanzien van welzijn van de hond in het onderwijs?

De risico's op het welzijn van de hond in het onderwijs zijn aanwezig en lijken niet altijd voldoende gemonitord. Het is niet te concluderen of de begeleider op de juiste manier de signalen van de hond interpreteert. De omschreven signalen die de begeleider ziet, wanneer de hond iets wel of niet leuk vindt, zijn veelal subjectief. Het welzijn van de hond is ook meer dan wat de hond laat zien en wat de hond leuk vindt. Het is een mogelijkheid dat het welzijn van de hond in het onderwijs in gevaar komt, omdat in een aantal situaties risico's zijn gesignaleerd. Zo goed als elk risico met de hond in het onderwijs kan ten koste gaan van het welzijn van de hond. Bijvoorbeeld ongemak bij de hond wanneer de hond geen water ter beschikking heeft, te oud is om het werk uit te voeren, niet kan ontsnappen aan de situatie(s) of te veel prikkels binnenkrijgt. Deze omstandigheden zijn allemaal gesignaleerd in de resultaten van dit onderzoek. De meerderheid heeft een opleiding of cursus(sen) gevolgd en dit zou kunnen betekenen dat de meerderheid wel bekwaam is om het welzijn van de hond te monitoren en te waarborgen. Het is bij deze deelvraag wederom niet te concluderen of deze informatie voor de gehele doelgroep representatief is.

Hoofdvraag: Hoe wordt de hond ingezet in het onderwijs in Nederland?"

Hoe de hond in het onderwijs in Nederland wordt ingezet is niet met één concrete situatie te beschrijven. De hond in Nederland komt in het onderwijs op in ieder geval eenentwintig verschillende manieren voor. Geen enkele situatie van de hond in het onderwijs in het onderzoek is helemaal gelijk aan een andere situatie in dit onderzoek. Het lijkt er in dit onderzoek op dat de labradoodle de populairste hond is, de basisschool de populairste locatie en de hond vooral wordt ingezet voor sociaal-emotionele vaardigheden en het welzijn van het kind. Het is niet te concluderen of dit voor de gehele doelgroep geldt. Zorgen en risico's van de hond in het onderwijs in Nederland komen overeen met literatuur uit andere landen. De hond in het onderwijs in Nederland brengt nog relatief veel risico's met zich en richtlijnen die worden gebruikt liggen niet op één lijn met elkaar.

5.2. Relevantie en aanbevelingen

Dit onderzoek geeft meer inzicht in de doelgroep en brengt verschillende risico's naar voren. Dit inzicht is van belang om dierondersteunde interventies met de hond in het onderwijs te verbeteren. Momenteel lijken meer zaken onbekend dan bekend over de hond in het onderwijs. Voor ouders van kinderen en het kind zelf is het van belang om te weten dat het kind veilig is, voor hondenbegeleiders is het van belang dat de hond op de best mogelijke manier ingezet kan worden en voor de hond is het van belang dat het werk niet ten koste gaat van het welzijn en de intrinsieke waarde. Daarom is het nodig dat de veiligheid en het welzijn van hond en kind worden gewaarborgd tijdens de verschillende interventies in het onderwijs. Op dit moment kunnen dierondersteunde interventies van de hond in het onderwijs een verbeterslag gebruiken.

Wat het concluderen lastig maakt is dat bij dit onderzoek niet bekend is of deze resultaten de gehele doelgroep representeren. Het is een aanbeveling om onderzoek te doen naar de doelgroepgrootte. Een volgend onderzoek kan zich richten op een grootschalig kwantitatief onderzoek om een of meerdere cijfers naar voren te halen. Met dat onderzoek kan inzicht komen in wie, wat en waar dierondersteunde interventies in het onderwijs zijn. De doelgroep zal makkelijker te vinden en te bereiken zijn als dit is uitgezocht.

Om dierondersteunde interventies met de hond in het onderwijs te verbeteren, lijkt het nodig om een verplichte richtlijn of kwaliteitseis te hebben die de begeleider moet volgen. De kwaliteitseisen van het AKR van AAIZOO zijn aanwezig in Nederland, maar lijken niet voldoende gebruikt te worden. Het is een aanbeveling om onderzoek te doen naar hoe de volgzzaamheid van de hondenbegeleider aan een protocol of richtlijn vergroot kan worden. Uit deze resultaten blijken dusdanig veel verschillen en risico's te zijn bij de interventies. Er lijkt een tekort aan handvatten te zijn of de handvatten zijn niet toegankelijk genoeg.

Ook is het een aanbeveling om de begeleiders van honden in het onderwijs bewust te maken van de risico's die het inzetten van een hond in het onderwijs met zich meebrengt. Het is een mogelijkheid dat de meerderheid zich niet bewust is van alle randzaken die er bij komen wanneer de hond meewerkt in het onderwijs. Het kan van belang zijn om dit bewustzijn te verhogen. De begeleider kan vervolgens stappen ondernemen om de bekwaamheid van de hond en de begeleider zelf te verhogen. In Nederland bestaat het instituut voor Antrozoölogie. Deze organisatie zou middelen in kunnen zetten om het bewustzijn bij begeleiders te verhogen. Hiervoor kan het wel van belang zijn om eerst de doelgroep beter in kaart te brengen, zodat de doelgroep beter te vinden is voor instituut van antrozoölogie.

Literatuurlijst

- Beetz, A. (2015). *How animals in schools can support learning*.
- Birbil C., Koutsopoulos T., Makropoulos C., Sax A, Gialamas S. & Koutsopoulos K. (2015). Dogs in Learning: Transforming Education. *International Journal of Elementary Education*. Vol. 4, No. 2, pp. 16-24. doi: 10.11648/j.ijeeedu.20150402.11
- Dekker, M. (2021, 5 februari). *Bijzonder: een voorleeshond in de klas*. Onderwijs van morgen. Geraadpleegd op 20 maart 2022, van <https://www.onderwijsvanmorgen.nl/ovm/bijzonder-een-voorleeshond-in-de-klas/>
- Fink, G. (2008) Stress: Definition and History. *The Mental Health Research Institute of Victoria*. <https://doi.org/10.1016/B978-008045046-9.00076-0>
- Fink, G. (2010) Stress Controversies: Post-Traumatic Stress Disorder, Hippocampal Volume, Gastroduodenal Ulceration. *The Mental Health Research Institute of Victoria* <https://doi-org.aeres.idm.oclc.org/10.1111/j.1365-2826.2010.02089.x>
- Friesen, L. (2010). Literacy to learning goes to the dogs: Animal-assisted literacy proves positive. *ATA Magazine*, 91(2), 14-16.
- Grové, C., Henderson, L., Lee, F., & Wardlaw, P. (2021). Therapy Dogs in Educational Settings: Guidelines and Recommendations for Implementation. *Frontiers in Veterinary Science*, 8. <https://doi.org/10.3389/fvets.2021.655104>
- Gubbels, J., van Langen, A., Maassen, N., & Meelissen, M. (2019). Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht. Universiteit Twente. <https://doi.org/10.3990/1.9789036549226>
- Heyer, M., & Beetz, A. (2014). *Grundlagen und Effekte einer hundegestützten Leseförderung*. Empirische Sonderpädagogik, 6(2), 172-187. DOI: 10.25656/01:9251
- Jegatheesan, B. (2018). *The IAHAIO definitions for animal assisted intervention and guidelines for wellness of animals involved in AAI*. IAHAIO white paper, 2014, updated for 2018.
- Lane, H. B., & Zavada, S. D. W. (2013). When reading gets ruff. *The Reading Teacher* 2de editie, Vol. 67. <https://doi.org/10.1002/TRTR.1204>
- Levinson, B.M. (1964) *Pets: A Special Technique in Child Psychotherapy*. Mental Hygiene, 48, 243-248,
- Maalsté, N. J. M. (2008). Op jacht naar respondenten in verborgen segmenten van de cannabissector. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(4), 394-399.
- Marinelli, L., Mongillo, P., Salvadoretti, M., Normando, S., & Bono, G. (2009). Welfare assessment of dogs involved in animal assisted activities. *Journal of Veterinary Behavior*, 4(2), 84–85. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2008.09.022>

- Mba, J. (2021, 30 maart). *Beoordelingskader Dierenwelzijn*. Vier Voeters Nederland. Geraadpleegd op 2 april 2022, van <https://www.vier-voeters.nl/dierenthemas/onderzoek-en-dierenwelzijn/beoordelingskader-dierenwelzijn>
- Mellor, DJ., Beausoleil, NJ., Littlewood KE., McLean AN., McGreevy PD., Jones B. & Wilkins C. (2020) The 2020 Five Domains Model: Including Human–Animal Interactions in Assessments of Animal Welfare. *Animals* 2020. doi:10.3390/ani10101870
- Mellor DJ. (2016) Moving beyond the “Five Freedoms” towards “A Life Worth Living.” Updating Animal Welfare Thinking. *Animals* 2016. doi:10.3390/ani6100059
- Pinillos, R.G., Appleby, M.C., Manteca, X., Scott-Park, F., Smith, C. & Velarde, A. (2016), *One Welfare – a platform for improving human and animal welfare*. Veterinary Record, 179: 412-413. <https://doi.org/10.1136/vr.i5470>
- Probiblio. (2020, 20 januari). *Landelijke website Kwispellezen nu live!* Probiblio.nl Geraadpleegd op 15 mei 2022, van <https://www.probiblio.nl/nieuws/landelijke-website-kwispellezen-nu-live>
- Rietveld-Piepers, B.(2018) *De inzet van dieren in zorg en onderwijs*. Open Universiteit, Instituut voor Antrozoölogie. (Rapport 2018)
- Raad voor Dieraangelegenheden. (2019). *Dierbare Hulpverleners: Welzijn voor mens en dier?* RDA
- R. De Carvalho, I., Nunes, T., De Sousa, L., & Almeida, V. (2020). The combined use of salivary cortisol concentrations, heart rate, and respiratory rate for the welfare assessment of dogs involved in AAI programs. *Journal of Veterinary Behavior*, 36, 26–33. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2019.10.011>
- Scholz, M., Von Reinhardt, C., & Von Reinhardt, C. (2006). *Stress in Dogs*. Dogwise Pub.
- Instituut voor Antrozoölogie. (2019, 14 oktober). *Wat zijn dier-ondersteunde interventies?* Instituutvoorantrozoölogie.nl. Geraadpleegd op 15 mei 2022, van <https://instituutvoorantrozoölogie.nl/wat-zijn-dier-ondersteunde-interventies/>
- Stichting KNGF geleidehonden. (2021) *Jaarverslag 2020*. Geraadpleegd op 21 juni 2022, van: https://geleidehond.nl/storage/configurations/geleidehondnl/files/jaarverslag_en_bericht/2020_stichting_kngf_-_jaarverslag_en_jaarrekening_website_versie__002_.pdf
- *Stress*. (z.d.). UMC Utrecht. Geraadpleegd op 2 april 2022, van <https://www.umcutrecht.nl/nl/ziekenhuis/ziekte/stress>
- Ticheler, M. D. A., Butter, M. E., & Kortrijk, H. B. (2004). *Huisdieren en hun beestjes. Risico's voor mens, dier en milieu van middelen tegen huidparasieten en wormen bij huisdieren*. University of Groningen & University Medical Centre Groningen

- *Wat is dierenwelzijn?* (z.d.). Dierenwelzijnsweb. Geraadpleegd op 2 april 2022, van <https://dierenwelzijnsweb.nl/wat-is-dierenwelzijn>
- Van der Pol, C. & Van den Hurk, J. (z.d.) Kwispellezen. Wat een hond kan betekenen voor leesmotivatie *Lekker lezen: over het belang van leesmotivatie*. Geraadpleegd op 15 mei 2022, van: https://www.kwispellezen.nl/wp-content/uploads/2019/12/Congresbundel-Lekker-lezen_leesmotivatie_2019_digitaal-196-207.pdf

Bijlage

Bijlage 1: Google Forms enquête

De hond in het onderwijs

Beste,

Mijn naam is Lara Jussen. Voor mijn afstudeerwerkstuk doe ik onderzoek naar de hond in het onderwijs.

In de Verenigde Staten zijn verschillende onderzoeken gedaan op het gebied van Animal Assisted Education om deze sector meer in beeld te krijgen. In Nederland is nog maar weinig bekend over hoe honden worden ingezet in deze sector. Het is tot heden niet bekend op welke verschillende wijzen de hond in Nederland precies wordt ingezet in het onderwijs. Middels dit onderzoek hoop ik in kaart te brengen wat de huidige situatie is in Nederland, om zo mee te helpen aan vervolgonderzoek. Dit draagt op den duur bij aan de kwaliteit van de dierondersteunde interventies in het onderwijs en het welzijn van de hond.

Het invullen van de enquête duurt zo'n 10 minuten. U zou mij enorm helpen als u uw steentje wilt bijdragen. Alvast bedankt!

Op welke locatie wordt hond ingezet voor onderwijsdoelstellingen?

- Basisschool
- Voortgezet onderwijs
- MBO/HBO
- Speciaal onderwijs
- Bibliotheek
- Thuis
- Anders....

Met welke taak wordt de hond het meest ingezet?

- Cognitieve functies verbeteren
- Sociaal-emotionele vaardigheden verbeteren
- Het welzijn van het kind verbeteren
- Om fysieke redenen van het kind
- Gezelligheid
- Anders..

Wat is het ras van de hond?

- open

Is het ras een bewuste keuze?

- Ja
- Nee

Wat is de leeftijd van de hond?

- Tussen 8 weken en 1 jaar
- Tussen 1 en 5 jaar
- Tussen 5 en 10
- 10+

Wat is de belangrijkste motivatie om de hond in te zetten?

- Persoonlijke interesse
- De voordelen die het meebrengt voor het kind
- Externe opdracht
- Financiële redenen
- Anders...

Kunt u kort toelichten welke taken de hond heeft gedurende de werkuren?

- Open antwoord

Hoe is de hond op uw pad gekomen?

- Het is mijn eigen hond
- Het is de hond van iemand anders
- De hond komt vanuit een professionele organisatie voor hulp- en therapiedieren

Welke training heeft de hond gehad? *Meerdere antwoorden mogelijk*

- Meerjarige opleiding van stichting hulphond o.i.d.
- Cursus(sen) die bijdragen aan de Animal Assisted Education
- Zelfstandige opvoeding en training door verantwoordelijke

Welke cursus(sen)/training heeft de hondenbegeleider gehad? *Meerdere antwoorden mogelijk*

- Opleiding gericht op dierondersteunde interventies
- Cursus(sen) voor dierondersteunde interventies
- Cursus(sen) voor dieren in het onderwijs
- Cursus(sen) voor gedragsherkenning van de hond

Hoeveel dagen per week werkt de hond in het onderwijs gemiddeld?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7

Hoeveel uur op een dag werkt de hond gemiddeld?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7+

Wanneer gaat de hond met pensioen?

- Boven een leeftijdsgrens, namelijk...
- Wanneer de hond zijn werk niet meer kan voldoen. Dit houdt de verantwoordelijke in de gaten.
- Dit weet ik niet.

Met hoeveel verschillende volwassen personen (18+ jaar oud) komt de hond in aanraking op 1 dag? (Denk aan begeleiders/collega's of volwassen studenten)

- 0 t/m 5
- 6 t/m 10
- 11 t/m 20
- 21 t/m 30
- 30+

Met hoeveel kinderen komt de hond in aanraking op 1 dag?

- 0 tot 5
- 5 tot 10
- 10 tot 20
- 20 tot 30
- 30+

Krijgt de hond te maken met uitdagend gedrag van het kind zoals schreeuwen, huilen of agressie?

- Dit is mogelijk, hier is de hond voor.
- Dan verwijderd begeleiding de hond uit de situatie.
- Dit is mogelijk, maar komt zelden voor.
- Nee, dit komt nooit voor.

Mag elk kind contact hebben met de hond?

- Ja
- Nee niet wanneer

Is de hond tijdens zijn werk aangelijnd?

- Nee, nooit
- Als dit nodig is
- Ja altijd

Is er een mogelijkheid voor de hond om weg te gaan uit een situatie, wanneer de hond dit wil?

- Ja
- Nee
- Ja, maar niet altijd

Heeft de hond constant water tot zijn beschikking?

- Ja
- Nee

Hoe vaak krijgt de hond de gelegenheid om zijn behoefte te ben doen per werkdag?

- 1x
- 2x
- 3x
- Meer dan 3x

Welke hygiënische maatregelen worden getroffen op locatie?

- Desinfecteren van de omgeving
- Regelmatig handen wassen van de kinderen tijdens het werken met de hond
- Regelmatig eigen handen wassen
- Weinig tot geen extra maatregelen
- Anders, namelijk.....

Welke hygiënische maatregelen worden getroffen in thuisomgeving?

- Ontwormen van de hond
- Ontvlooiën van de hond
- Regelmatig wassen van de hond in thuisomgeving
- Weinig tot geen maatregelen
- Anders, namelijk...

Hoe bekend is de verantwoordelijke met de stresssignalen van de hond?

- Niet bekend -1-2-3-4-5- met alle signalen bekend

Hoe bekend is de verantwoordelijke met vermoeidheidssignalen van de hond?

- Niet bekend -1-2-3-4-5- met alle signalen bekend

Waarom ziet de begeleiding dat de hond iets leuk vindt?

Waar aan ziet de begeleiding dat de hond iets niet leuk vindt?

Is er een protocol voor bij eventuele incidenten/calamiteiten die voor kunnen komen (zoals bijten of allergieën)?

- Ja
- Nee

Indien vorige vraag ja, wat is of zijn dit voor protocollen?

- open antwoord

<https://forms.gle/oDN7QNXUTtun6U6b9>

Bijlage 2 Feedback testronde

1. Bij vraag 7 staat "in de klas" maar het is niet altijd in de klas.
2. Misschien het verschil tussen vraag 14 en 15 verduidelijken.
3. Vraag 1 staat "welke onderwijsinstelling" thuis is geen onderwijsinstelling. Moet het dan niet "locatie" zijn?
4. Welke grootte **heeft** de hond? (ipv "is") (toelichting: het is "hoe groot is het" of "welke grootte heeft het") (Of: Wat is het gewicht van de hond?)
5. Ik zou het hier niet concreet genoeg vinden wat je bedoelt met "begeleiding" > "begeleid(st)er van de hond" / "begeleid(st)er van het betreffende kind" ? (vraag 10)
6. puntje 1 tussen haakjes, puntje 2 zit een spatie voor het vraagteken.
7. De middelste zin eindigt als enige niet met een punt. (vraag 16)
8. Ervan uitgaande dat de hond niet de hele tijd zit zou ik zeggen: "Is de hond aangeliend tijdens zijn werkdag/werkzaamheden?" (vraag 18)
9. Dit zou ik onderzoekstechnisch niet zo'n concrete vraag vinden. Waar gaat het je hier om? Het naar buiten gaan, of het kunnen poepen/plassen? Zou dus kunnen zijn: "Hoe vaak wordt de hond naar buiten gelaten?" of "Hoe vaak krijgt de hond de gelegenheid om zijn behoefte te doen?"
10. Niet "alle stresssignalen" maar: "de stress signalen die kunnen voorkomen bij de hond"
11. Hier vraag je eigenlijk of de verantwoordelijke wel eens moe is, dus: "de vermoeidheidssignalen die kunnen voorkomen bij de hond" zou ik er van maken.
12. Misschien een idee om de vragen ook in de enquête te nummeren voor je gemak? Kun je makkelijker terugzoeken.
13. De vraag over grootte van de hond, vraag je naar grootte, maar is het antwoord in gewicht. "wat is het gewicht van de hond" past beter.
14. (Aantal spatie of grammatica foutjes)
15. Grammaticaal een beetje een vage zin, moeilijk te lezen wat er staat. Ik zou denk ik doen: "Is er een protocol voor bij eventuele incidenten/calamiteiten die voor kunnen komen (zoals bijten of allergieën)?" Lijkt me lastig te beantwoorden bij de volgende vraag overigens, omdat ik me voor kan stellen dat de "procedure" bij een bijtincident heel anders is dan bij een allergie bijvoorbeeld

Bijlage 3. codering resultaat enquêtevraag 7

geplande en ongeplande interventies met behulp van Hond In School op het gebied van welbevinden, emotieregulatie, faalangst, etc
Een hond hoort geen hele werkdag op school. Dit is veel te belastend voor een hond. Beide honden (een van 7 jaar en de ander van 2 jaar) worden hooguit 2 tot 3 dagdelen afwisselend ingezet. Meerdere keren per jaar geven we in alle groepen van de basisschool educatie over hondentaal en hondengedrag. Daarnaast worden de honden op verschillende manieren ingezet: bij moeilijke gesprekken, bij onzekere en faalangstige leerlingen, als troost bij verdriet of pijn, bij reken- en taalactiviteiten, bij weerbaarheidstraining, bij sociale vaardigheidstraining, bij leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, als leeshond met dyslectische leerlingen of leerlingen die lezen niet leuk vinden. Vaak doen we dit in samenspraak met de intern begeleider. En we vinden het welzijn van de honden hierbij erg belangrijk. Een hond kan echt een meerwaarde hebben voor je onderwijs; mits hij verantwoord ingezet wordt waarbij zijn welzijn altijd voorop hoort te staan.
Lezen met kinderen (r.e.a.d hond), rekenen met kinderen, sociale vaardigheden oefenen met kinderen, begeleiden van evt kinderen met angst voor honden of faalangst
Hond voelt de kinderen aan. Zorgt voor rust in de klas. Kinderen vinden het fijn dat de hond in de buurt is. Ze kunnen hem aaien en commando's geven.
troostend, educatieve functie, therapeutisch, bezoekdier
De escalierend werken om kinderen uit hun frustratie of boosheid te halen, om kinderen een time out te geven als het werken eventjes te veel is en de concentratie wegvalt. Maar ook voor de collega's om af en toe even een rustgevende knuffel te komen halen.
Kinderen kunnen een time-out nemen bij haar door even te spelen of kroelen. Daarnaast is ze onderdeel van de klas en speelt ze bijvoorbeeld mee buiten.
Pleinwacht, knuffelsessie, SEL-training, emotieregulatie, gezelligheid ..
Op dit moment vooral wandelen met de leerling zodat de leerling makkelijker in gesprek gaat en kan vertellen wat er in hem/haar om gaat. Daarnaast ook inzet bij sova training als die draait en werken aan specifieke doelen voor een leerling.
Nog niet ingezet
De hond is in de klas aanwezig. Kinderen die overprikkeld zijn mogen met haar knuffelen of de hond kiest zelf een kind uit die het nodig heeft om wat rust te krijgen of extra aandacht.
Drie sessies van 3 kwartier training op sociaal emotioneel gebied
Kalmeren, stimuleren, contact maken
Bij binnenkomst kunnen kinderen Sam begroeten Kinderen gaan mee uitlaten Er gewoon "zijn" in de klas
Dier ondersteunende interventies, in het programma R.E.A.D. READING EDUCATION ASSISTANCE DOGS. Hondenangst in

spel en commando.
Hij werkt met verschillende kinderen die allemaal hun eigen problemen hebben. Hij fungeert als luisterend oor , als motivator, spiegel en hij zorgt voor het hele directe maar vriendelijk en speelse leerwijze.
Leeshond , therapeutische inzet
Nu slaapt hij nog veel, loopt met mij mee door de school, is aanwezig bij kindgesprekken. Mag geaaid worden bij start van de dag.
Studenten leren trainen en gedragsverrijking toepassen
Voor mij is het een hulphond. ADL - hond. Algemene Dagelijkse Levensbehoeften
De honden lopen vrij door het gebouw(tje) en hebben hun eigen plek. Ze lopen op eigen initiatief ook bij studenten en gaan soms bewust bij een student zitten voor aandacht. Voor specifieke praktijklessen worden de honden 1 of 2 x per dag gebruikt, denk dan aan 30 minuten per keer.

Een time-out en/of rust en/of plezier bieden door er gewoon te zijn	Zeven keer
Lees activiteit doen met de kinderen	Vier keer
Educatieve rol: studenten of kinderen leren van/over de hond.	Vier keer
Als ADL-hulphond mee de klas in	Eén keer
Emotieregulerende taak zoals troosten en kalmeren.	Zes keer
Trainingen voor faalangst	Twee keer
Helpen bij angst voor de hond	Twee keer
Hulp bij het leren van sociale vaardigheden en weerbaarheid	Vier keer
Aanwezig om te knuffelen, aaien en te bezoeken	Vier keer
De hond loopt los door de klas en/of school	Zes keer
Reken en taal activiteit	Twee keer

Bijlage 4 Codering resultaat enquêtevraag 29.

Ik heb een eigen schoolplan geschreven over het werken met de hond op onze basisschool, waarin allerlei protocollen opgenomen zijn. (Veiligheid, welzijn hond, afspraken met leerlingen/collega's, leerlingen uit andere culturen, hygiëne, hoe om te gaan met leerlingen met allergieën of hondenangst etc. Dit schoolplan is ook te gebruiken ter verantwoording richting de onderwijs inspectie.
Er is een schoolplan voor het werken met de schoolhond opgesteld. Hierin staat oa wat te doen bij kinderen met allergie of angst voor honden. Ook afspraken mbt hygiëne staan hierin. Op het inschrijfformulier is vermeld dat er een schoolhond is. Ouders kunnen hierop vermelden dat hun kind angstig/allergisch is.
Omgangsregels voor kinderen d.m.v. een aai- diploma
We zijn op dit moment bezig om een protocol op te zetten.
Het protocol is overigens wel in de maak!
Voor bijtincidenten e.d. moet bij ons op school een melding gedaan worden en er wordt contact opgenomen met thuis.
Dit is wisselend of je in dienst werkt of dat je vanuit eigen bedrijf werkt. Wie de verantwoording heeft. Ik ben met eigen bedrijf verzekerd . In dienst op de werkvloer geeft werkgever aan dat de honden waarschijnlijk daar verzekerd zijn. Dit wordt momenteel uitgezocht.
Mijn hond is verzekerd . Ik ben de advocaat en werkbegeleider van mijn hond, en daarin staat veiligheid zowel voor het kind als de hond voorop. Wanneer mijn hond niet lekker is ,pijn heeft of iets anders wordt er niet gewerkt en worden afspraken geannuleerd of doorverwezen naar een collega.
Vooraf vragen of er allergien zijn en vast veiligheidsprotocol
 gemaakte protocollen door begeleider
Door zelf steeds alert te blijven en naar de signalen van de kijken om het te voorkomen

(Zelf) geschreven protocol	Vier keer
Vastleggen van allergieën bij het kind	Drie keer
Nog in ontwikkeling	Twee keer
Verzekering voor de hond	Twee keer
Zelf verantwoordelijk en alert op risico's (geen protocol)	Twee keer
Omgangsregels ondersteund met aai-diploma	Eén keer
Verplichte melding aan school en ouders	Eén keer

Bijlage 5 Codering resultaat enquêtevraag 26

Enthousiast kwispelen en/ of zelf erop afgaan
Enthousiasme, kwispelen vd staart
Aan haar reactie, Oren naar voren etc
Dan kwispelt ze, is rustig (geen stresssignalen), is betrokken en doet actief mee
zijn brede of propellor kwispel, het vragen van de hond om door te gaan etc.
Enthousiast maakt contact
Staart, stand van de oren en kop
Aan het enthousiasme waarmee hij de dag begint en de manier waarop hij zijn werk doet.
Als ze 's morgens enthousiast haar werktuigje om krijgt en enthousiast de auto mee in gaat.
Mijn hond rent blij vooruit naar zijn werkplek kwispelend ontvangt ze de kinderen met uitnodigende likjes op het handje
Aan zijn ontspannen en vrolijke lichaamshoudingen. Zo gauw ik zijn "werkkleding" pak loopt hij al blij naar de deur en de auto. Hij begroet iedereen blij en vrolijk als we op school komen. Hij heeft wel duidelijk zijn eigen agenda en dat is erg fijn! Hij loopt soms letterlijk weg als hij iets niet fijn of leuk vindt.
Kwispelen en uit zichzelf naar de situatie toe gaan
Koest zelf voor interactie
Hond wordt er enthousiast door
Enthousiast en kwispelt enorm met zijn staart
open blik, gericht op de leerling, liggen, aandacht zoeken.
Als de hond zelf aandacht opzoekt. Bij praktijk lessen een makkelijke omgang

De glans in zijn ogen, de mate van inzet bij opdrachten

De situatie zelf opzoeken en daarbij een ontspannen kwispel. Soms zelfs geluid maken erbij (niet blaffen).

Houden we continu in de gaten

Alerte blik, kijken naar begeleider/kind, kwispelen.

(Enthousiast) kwispelen	Veertien keer
De hond kiest er zelf voor om naar de situatie toe te gaan en mee te doen.	Tien keer
Hoe de hond uit de ogen kijkt	Drie keer
Stand van de oren van de hond	Twee keer
Ontspannen en rustige houding	Twee keer
Houding van de kop van de hond.	Eén keer
Likken aan de hand van het kind	Eén keer

Bijlage 6 Codering resultaat enquêtevraag 27

Weglopen/wegkijken

De bekende signalen: Tongelen, veel oogwit, geeuwen, wegdraaien, uitschudden enz

Oren, staart, ogen, tongelen, gapen

Dan trekt ze zich terug, laat de staart hangen. Laat meerdere stresssignalen zien.

loopt weg uit de situatie

Maakt geen/nauwelijks contact, draait weg

Hetzelfde, plus likken van de lippen, kop wegdraaien, wegkruipen in zijn mand.

Stress signalen. Ik heb een meter (van helemaal niet erg tot erg) van zijn stresssignalen gemaakt.

Als de hond geen aansporing maakt om mee te gaan.

Stress signalen en loopt uit de sessie

Ook aan zijn lichaamstaal. Weglopen uit een situatie, eigen agenda volgen, staatdracht.

Loopt weg, hijgen, hele houding

Niet gemotiveerd

Minder gemotiveerd.

Door geen interesse te tonen

wegkijken, geeuwen, tongelen, lijf wegdraaien

Lopen ze weg of geven de signalen

desinteresse, staart laag, moeilijk opvolgen van opdrachten

Komt niet vaak voor, maar dan krijgt ze een wat gedrukte houding en wendt zich af.

Dan haakt hij af door op een afstandje te gaan liggen.

Je kent je eigen hond

Staart gaat hangen	Drie keer
De hond loopt weg van de situatie	Tien keer
Stresssignalen zoals tongelen, hijgen, gapen en stand van de oren.	Negen keer
Geen interesse in de activiteit tonen en dus niet actief mee doen.	Vijf keer